

OTDK- dolgozat

2015

VOLT. Zöld lesz?!

- A hazai zenei fesztiválok zöldítésének irányai
a VOLT fesztivál példáján keresztül**

VOLT Festival. Is it going green?

- Possible methods for greening Hungarian music festivals
at the example of VOLT Festival**

Kézirat lezárása: 2013.március.23.

Tartalom

1. BEVEZETÉS	1
2. A KUTATÁS	2
3. A FESZTIVÁLOK JELENTŐSÉGE	3
3.1. A VOLT története	5
3.2. A fesztiválok hatásai	6
3.2.1. Egy fesztivál gazdasági hatásai	6
3.2.2. Környezeti hatások	7
3.2.2.1. Közvetett környezeti hatások	7
3.2.2.2. Közvetlen környezeti hatások	10
3.2.3. Társadalmi hatás	13
3.2.3.1. Negatív hatások	13
3.2.3.2. Pozitív hatások	13
4. ZÖLDFESZTIVÁL KONCEPCIÓ	14
4.1. A zöld fesztivál definíció problematikája	15
5. AZ ESEMÉNYSZERVEZÉS TANÚSÍTVÁNYAI ÉS DÍJAI	17
6. A FESZTIVÁLOK ZÖLDÍTÉSÉT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK	21
6.1. Miért legyen egy fesztivál zöld? – A zöldülés motiváló tényezői	22
6.2. A zöldülés akadályai	25
7. A KONFLIKTUS KITÖRÉSE, OKAI	27
7.1. Mi a Natura2000?	29
7.2. Az engedély elutasításának okai	30
8. STRATÉGIAI ÉS OPERATÍV AJÁNLÁSOK A FESZTIVÁLOK ZÖLDÍTÉSÉHEZ	33
8.1. Stratégiai ajánlások	34
8.2. Hogyan legyen zöld? Operatív ajánlások a VOLT számára	38
9. ÖSSZEGZÉS	42
10. MELLÉKLETEK	45
11. HIVATKOZÁSOK JEGYZÉKE	49

Ábrajegyzék:

1.ábra:Először megrendezett fesztiválok száma adott évben

2.ábra: A VOLT Fesztivál látogatóinak lakóhely szerinti megoszlása (megyék), 2008.

Forrás: Simon, 2009 2.o.

3.ábra: Egy utaskilométer megtételéhez szükséges energia (saját szerkesztés, Halmay et al 2006, 9.o. alapján)

4.ábra: A nem fenntartható fesztiválok anyag/energia forgalma (Forrás: Kovács–Újszászi, 2009, 68.o.)

5.ábra: A fenntarthatóság pillérei (Csutora, 2012, idézi Erasmus University, Wempe – Kaptein)

6.ábra A fenntartható fesztiválokra alkalmazható tanúsítványok, díjak. (saját szerkesztés)

1.táblázat: A zöldülés motiváló és hátráltató erői. Forrás: Mair- Lang, 2011 690.o.

1.térkép: Natura2000 és a fesztivál területe (saját szerkesztés <http://geo.kvvm.hu/tir>)

1. BEVEZETÉS

Az alábbi tanulmányban a szerzők azt tűzték ki célul, hogy a magyar turizmus meghatározó elemének tartott zenei fesztiválokat a gazdasági és kulturális szerepükön kívül, a szakirodalomban eddig kevésbé feldolgozott környezeti aspektusukból is vizsgálják, és a legjobb külföldi példák összegyűjtésével olyan ajánlásokat tegyenek a magyar fesztiváloknak, melyek környezeti hatásaikat minimalizálják a gazdasági és szociális értékek megtartása mellett. Ismertetjük tehát a külföldön már széles körben elterjedt és alkalmazott zöld fesztivál koncepciót és kihívásait, és annak magyar példákba való adaptálhatóságára adunk ötleteket.

A kutatási téma egy korábbi, hazai környezeti konfliktust elemző tanulmányunk nyomán keltette fel érdeklődésünket. A 2012-es év nagy sajtóvisszhanggal járó eseménye volt a VOLT fesztivál környezeti engedélyének elutasítása pár nappal az esemény kezdete előtt, majd a határozat hirtelen visszavonása. A konfliktus okait fejtegetve észleltük a magyar fesztiválpiacon zöldülés iránt mutatott mérsékelt érdeklődését, és potenciális lehetőséget látva abban, hogy a zöld fesztivál koncepció alkalmazása csökkentené a szervezők és a zöldhatóság közötti ellentéteket, sőt erősíthetné együttműködésüket, kezdtük el jelen kutatásunkat a VOLT fesztivál példáján szemléltetve.

A tanulmány tehát a VOLT fesztivál és a környezetvédelmi felügyelőség konfliktusának elemzésére épül, túlmegy azonban az adott probléma “tüneti” megoldásán, és a fesztivál kizöldülését, mint hosszú távú megoldást ajánlja fel ennek és más hasonló potenciális súrlódásoknak a megelőzésére, megoldására.

A dolgozat bevezető részében a kutatás módszertanának bemutatása után áttérünk a fesztivál fogalom definíciójára, jelentőségének vizsgálatára, turizmusban betöltött szerepére és fejlődési trendjeire, majd bevezetést adunk a VOLT fesztivál történetébe, és hatásait a fenntarthatóság három alappillére alapján, gazdasági, környezeti és társadalmi szempontokból mutatjuk be.

A következő fejezetben áttérünk a zöld rendezvények elméleti hátterének bemutatására: a zöld fesztivál definíció problematikájának megállapítása után összegyűjtjük azokat a díjakat, tanúsítványokat, szabályrendszereket nemzetközi, európai és nemzeti szinten, melyek keretet adnak a zöld fesztivál fogalmának értelmezéséhez. Ahhoz, hogy zöldítési ötleteket adhassunk, a kutatásunk következő lépcsőfoka volt a zöldülés mozgatórugóinak és gátló tényezőinek

feltérképezése a fesztiválok kontextusában. Az elméleti háttér ismertetését követi a VOLT fesztivál esetében keletkezett konfliktus hátterének bemutatása és a lehetséges okok felderítése. Az általában felmerülő motiváló és gátló tényezőket összevetve az elemzett esettel, az utolsó fejezetben stratégiai és operatív lehetőségeket vázolunk fel a VOLT fesztivál számára, melynek segítségével kizöldülhet, ezzel is csökkentve a konfliktus súlyát a hatósággal szemben.

2. A KUTATÁS

A kutatási kérdésünkből – azaz, hogy milyen egy zöld fesztivál, és miért érdemes környezeti szempontokat is figyelembe venni a szervezés során – alapvetően következik, hogy a kutatás kvalitatív jellegű, és nem kvantitatív. Adat- illetve információgyűjtés céljából hazai és külföldi cikkeket és a zöld fesztiválok szakirodalmát vizsgáltuk meg, ún. desk research-öt folytattunk, interjúkon keresztül pedig kvalitatív adatgyűjtést is végeztünk, azaz primer és (a másodlagos források elemzése által) szekunder kutatást egyaránt készítettünk.

A primer kutatás során különböző csoportokkal interjúkat folytattunk azért, hogy megismerjük az álláspontjukat, véleményüket és elképzeléseiket a VOLT Fesztiválról, vagy a zöldfesztiválokról. Két interjút készítettünk a VOLT Fesztivál szervezőivel: Lobenwein Norberttel, a fesztivál egyik alapítójával és főszervezőjével, később pedig két kollegájával Benis Dániellel – a Sziget Kulturális Menedzsment Iroda műszaki vezetőjével, aki egyben a VOLT fesztiválért is felelős – és Zsivkov Melinda műszaki asszisztenssel is informális beszélgetést folytattunk a környezeti engedély körül kialakult konfliktusról, illetve magáról a fesztiválról.

Ezentúl a fesztiválozókka és helyiekkal is beszélgettünk. Ezen két csoport tagjaival spontán interjút folytattunk, azaz a válaszadók nem feltétlenül tudtak arról, hogy egy interjú alanyai, valamint mi vezettük tudatosan a beszélgetést. Ezzel szemben a szervezőkkel készített interjú leginkább kevert típusú volt. Voltak ugyanis előre megírt kérdéseink, amelyekre mindenképp választ szeretnénk volna kapni Ezek közül azokat hagytuk az interjú végére, amelyek nyitott kérdések voltak, hagyva a válaszadót beszélni, hogy minél több információhoz jussunk, valamint az elmondottak alapján beszélgetés közben újabb kérdések is felmerültek (Héra–Ligeti, 2005, 142.o).

Ezenkívül felkerestük interjúkészítés céljából az ÉDKTVF-t (Észak-dunántúli Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség), de az interjú nem jött létre, nem kaptunk visszajelzést a zöldhatóságtól.

A szekunder kutatás keretein belül hazai és nemzetközi (angol és német nyelven írt) szakfolyóiratok cikkeit dolgoztuk fel, a konfliktusról szóló rövidebb híreket és hosszabb cikkeket olvastunk, a különböző hazai és külföldi fesztiválok honlapját, és egyéb internetes oldalakat¹, videókat, blogok és fórumok tartalmát tanulmányoztuk. A fesztivál hatásainak „beazonosítása” során a brain-storming módszert alkalmaztuk, mely segítségével különböző szempontokból vizsgáltuk a fesztiválok lehetséges hatásait. Ezt végül a szekunder kutatással megszerzett információkkal egészítettünk ki. Ugyanezt a módszert használtuk a dolgozat végén a VOLT Fesztivál számára összegyűjtött tippek és ajánlások megfogalmazásánál is, melyhez természetesen a szakirodalom adta a kiindulópontot. Ezen kívül hatástanulmányokat (például a Sziget Kulturális Menedzser Iroda Kft. által készített Természetvédelmi vizsgálatát a VOLT Fesztiválról) és statisztikai adatokat is elemeztünk a KPMG Tanácsadó Kft. fesztiválokról kiadott “Erősítik a régiót a fesztiválok” című 2009-es tanulmánya alapján. Az így összegyűjtött információkat rendszereztük és értelmeztük.

3. A FESZTIVÁLOK JELENTŐSÉGE

Egy 2007-es brit tanulmány szerint a szigetország zeneipara annyi szén-dioxidot termel, mint egy 54000 fős kisváros egy évben (Bottrill et al., 2008, 5.o.). Ezen belül is a fesztiválturizmus okozza a legnagyobb ökológiai problémát. A fesztiválok jelentőségét szemlélteti a Roskilde Festival Dániában. Azt mondhatjuk, hogy az egy hetes fesztivál egymagában Dánia 7. legnagyobb munkáltatója. A zenei rendezvények tízezreket mozgatnak meg rövid idő alatt, és a rengeteg ember egy viszonylag kis területen él együtt, sok esetben túlterhelve ezzel a környezetet. Kézenfekvő tehát, hogy ez nemcsak egy logisztikai probléma, hanem ökológiai is. (Weihser, 2010a,b). Ezért gondoljuk, hogy fontos a fesztiválok környezeti terhelését csökkentetni. Ennek több útja is lehetséges. Lehet a fesztiválok méretét (a látogatók számát) csökkenteni, kevesebb fesztivált rendezni, ezeket nem-természetes környezetben szervezni vagy éppen zölddé tenni. Mi ezzel az utóbbi lehetőséggel foglalkozunk dolgozatunkban.

¹ Például: <http://www.juliesbicycle.com/>, továbbiak az irodalomjegyzékében.

A fesztivál, bizonyos időszakonként ismétlődő, általában tematizált, valamilyen kulturális értéket közvetítő, nagy embertömeget egy adott helyszínre vonzó, térben és időben koncentrált rendezvények összessége. (Falassi, 1987, Getz 1997).

A fesztiválok napjainkban életstílust közvetítő fontos turisztikai eseményekké váltak, magyar és európai szinten egyaránt a turizmus jelentős szektorát képezik. Létrejöttük tendenciájára jellemző egy “ún. fesztiválboom”, majd egy stagnáló szakasz, a boom Európában a 80-as, 90-es években, hazánkban néhány év késéssel 1991 és 2005 között következett be. A Magyar Fesztivál Szövetség először 2009-ben, majd 2011-ben végzett felmérést a magyar fesztiválok jelentőségéről, melyekben kimutatható, hogy a regisztrált 319 fesztivál kb. 59%-a az előbb említett periódusban jött létre, 2005-től pedig mérsékelt növekedés figyelhető meg. Az adott évben először megrendezett fesztiválok számát ábrázolja a lenti diagram (1.ábra), amely kicsit csalóka, hiszen az utolsó adatok már éves bontásban szerepelnek. Azért választottuk azonban ezt az ábrázolásmódot, mert ez szemlélteti a legjobban a csökkenő tendenciát (www.fesztivalregisztracio.hu, 2012).

1.ábra:Először megrendezett fesztiválok száma adott évben

Forrás: Saját szerkesztés (Fesztiválregisztráció.hu alapján)

A fesztiválok növekvő népszerűsége mind a keresleti, mind a kínálati oldal egyre erősödő jelenlétének köszönhető. A kínálati oldal érdeklődését elsősorban kedvező gazdasági hatásai révén vonzza. Nemcsak a szervezők, de az eseményeknek helyt adó városok, országok is profitálhatnak egy fesztivál megszervezéséből. A keresleti oldal számára pedig szociokulturális hatásai miatt válik egyre fontosabbá.

A következőkben bemutatjuk az általunk végzett esettanulmány főszereplőjét, a VOLT Fesztivált és történetét, melynek példája alapján végeztük el a fesztiválok hatásainak elemzését.

3.1. A VOLT története

A két főszervező Fülöp Zoltán és Lobenwein Norbert a VOLT nevű folyóirat szerkesztői voltak, amikor az az ötletük támadt, hogy fesztivált rendeznek Sopron Sportcentrumában. 1993-ban április 4-én került megrendezésre az első soproni fesztivál, amit akkoriban még „(F)elszabadulásnak” is hívtak. A vicces név utalt arra, hogy 4 évvel azelőtt ez a nap még állami ünnep volt. Öt fellépőt hívtak meg, akik közül egy betegség miatt nem érkezett meg a koncertre. Mintegy 800 látogató volt kíváncsi a rendezvényre.

1993 után a VOLT Fesztivál fokozatosan és folyamatosan fejlődött, terjeszkedett. Ahogy nőtt a fellépők száma, nőtt a részvevőké is. Míg az első VOLT-ot a soproni Sportcsarnok legkisebb termében rendezték meg, később innen átköltöztették a fesztivált a Csarnok nagytermébe, majd „elfoglalták” a folyosót, a bejárat környékét, sőt a környező utcákat és tereket is. Ám a gyorsan növvő látogatószám miatt mindig megtelt az egyre nagyobb fesztiváalterület is.

2002 fordulópont volt a Fesztivál történetében, hiszen ettől kezdve a nyár elején kerül megrendezésre a VOLT a Lővér kempingben és a közelében lévő réten. Továbbá ebben az évben a fesztivál szervezői megállapodást kötöttek a Szigettel, amely értelmében a VOLT az elsőszámú hazai fesztiválszervező cég kezébe került.

1993 óta nem sokat változott a fesztivál. A szervezők célja ugyanis változatlanul az, hogy olyan programokat hozzanak a VOLT-ra, amelyek műfajoktól függetlenül színvonalasak és izgalmasak. Így jöhet létre az a kulturális sokszínűség, amelyben rock-koncertek, elektronikus zenei sztárok, világzenei előadók, jazz koncertek, filmek és beszélgetések akár egy időben zajlanak, egymástól nem messze. Ez az eklektikus programkínálat többnyire az egyetemista fiatalokat vonzza (www.sopron.co.hu, 2012). Így mára már a VOLT Fesztivál országosan elismert rendezvény lett, ami a közönség visszajelzései alapján jó „hangulatú, tartalmas és színvonalas”. Nemcsak a közönségnek, hanem a Magyar Turizmus Rt.-nek is hasonló a véleménye, hiszen 2003-ban a „Kiemelt kulturális esemény” címet adományozott a VOLT-nak, 2004 decemberében pedig a két főszervező „Sopronért” érdemrendet kapott a város polgármesterétől.

A fejlődés azonban nem állt meg. A legújabb kihívásoknak is meg kell felelnie a fesztiválnak, így 2011-ben csatlakozott az ÖKO-Pannon és a Zöldövezet Társulás szelektív hulladékgyűjtési rendszeréhez, hogy ezzel hozzájáruljanak az EU célkitűzésének teljesüléséhez, mely 2012-re 60 százalékos hulladék-újrahasznosítási arányt ír elő. Ezentúl idén a társadalmi felelősségvállalás jegyében pedig teljesen bejárhatóvá tették a fesztivált a mozgáskorlátozott látogatóknak is (Kelemen, 2011; Csorba, 2012).

3.2. A fesztiválok hatásai

A következő alfejezetekben a fenntarthatóság három pillére alapján gazdasági, környezeti és társadalmi szempontból vizsgáljuk a fesztiválok hatásait, fókuszban a VOLT Fesztivállal.

3.2.1. Egy fesztivál gazdasági hatásai

A fesztiválok számos téren befolyással vannak a gazdaságra. Például fontos adófizetők. A KPMG 2008-as adatai szerint a VOLT fesztiválon elköltött 1,28 milliárd forintból 670 millió forint volt a GDP-hozzájárulás. Ezen túlmenően a fesztivál jelentős összegű adót fizet be. Míg a 2008-as évben az költségvetés adóbevétele 277 millió forint volt, addig 2009-ben a növekvő jegyáraknak és ÁFA-kulcsnak köszönhetően ez elérte a 340 millió forintot. Ennek nagyjából 50%-a az ÁFA befizetésből származik, illetve megközelítőleg 20%-ot ad a jövedéki adó, illetve ugyanennyivel járul hozzá a költségvetéshez a többletmunka miatt befizetett járulékok. A fent említett tanulmány alapján minden a fesztiválon elköltött 100 forint további 180 forint pénzmozgást vont maga után a gazdaságban (Beke, 2009).

A nagy zenei rendezvények a foglalkoztatásra is hatással vannak. Elég itt csak a fesztivál előkészületeire gondolni, a szervezés után fel kell építeni a fesztivál területét, a színpadokat, a lebonyolítás alatt vigyázni kell a területre, takarítani kell, büfésekre és természetesen beszállítókra is szükség van. Ide tartoznak még akár a reklámozással összeköthető személyek, pl. a grafikus vagy a szórólapterjesztő is. A Balaton Sound-on 2012-ben például 1200-1500 ember dolgozott. Igaz, ez a fesztivál valamivel nagyobb, mint a VOLT, mégis legalább szemlélteti, hogy milyen nagyságrendben kell gondolkodnunk. 2008-ban 380 millió forintnyi többletbér-kifizetést jelentett a fesztivál ideje alatt fellépő extra munkaerőigény (Fábos, 2012).

Ezen kívül olyan hatásokat is kifejtene a fesztiválok, amelyeknek pénzbeli értékét nehéz meghatározni. Egy-egy fesztivál híressé teszi a rendező várost, felhívja a befektetők figyelmét. A VOLT fesztivál nemcsak, mint az egyik legnépszerűbb kulturális fesztivál jelenik meg a köztudatban, de a PR kommunikáció mindig nagy hangsúlyt fektet Sopron említésére is. (Jó példa erre a fesztivál egyik szlogenje: „Mindenholt jó, de legjobb Sopron.”) A nyugati kisváros életében a fesztiválnak komoly városimázs-építő szerepe volt az évek során. A tudatos városkép felépítése fellendíti a város gazdaságát, a turizmust, így a vendéglátást, a kiskereskedelmet és a szolgáltatásokat (Hunyadi et al, 2006). A sok sátrazó és helyi résztvevő ellenére a soproni szálláshelyek kb. 90%-os kihasználtsággal üzemelnek a fesztivál ideje alatt, ami a 2008-as évben 25 000 vendégéjszakát jelentett.

3.2.2. Környezeti hatások

A következő részben szeretnénk bemutatni, hogy egy fesztivál rendezése és lebonyolítása hogyan terheli a környezetet (étkeztetés, energia használat, hulladékkezelés, víz- és talajszennyezés). Az emberek a fesztiválozás során nemcsak többet költenek, hanem sokkal több élelmiszert fogyasztanak, többet közlekednek, több szemetet termelnek, több energiát és vizet használnak, mint a hétköznapiak során. Egy egyszerű példával szemlélítve: biztonsági okokból minden eldobható csomagolásba kerül (dobozos italok üveges helyett); a büfékben egyszer használandó műanyag (jobb esetben papír) tányért, evőeszközt és poharat adnak; sokan, ha közvetlenül nem merül fel költségük, hajlamosabbak pazarolni (pl. vízfogyasztás). Ezek a példák is alátámasztják, hogy a fesztiválok során jelentkező környezetszennyezés sokszorosa a normális, hétköznapiak során észlelhetőnek (Kovács–Újszászi, 2009).

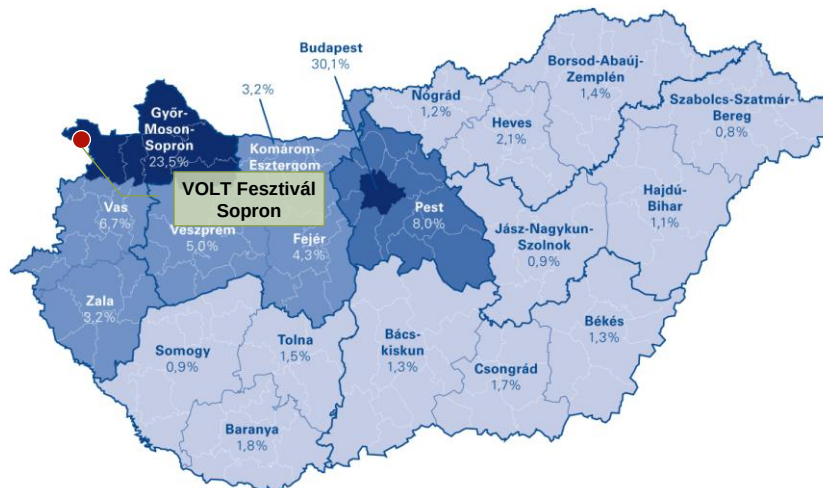
A környezeti hatásokat két csoportra bontva vizsgáljuk, aszerint, hogy azok közvetlenül a fesztiválhoz köthetőek, vagy csak közvetetten lehet a rendezvényhez kötni.

3.2.2.1. Közvetett környezeti hatások

Ebben a fejezetben tárgyaljuk a közlekedésből és az energiafogyasztásból eredő környezetterhelést.

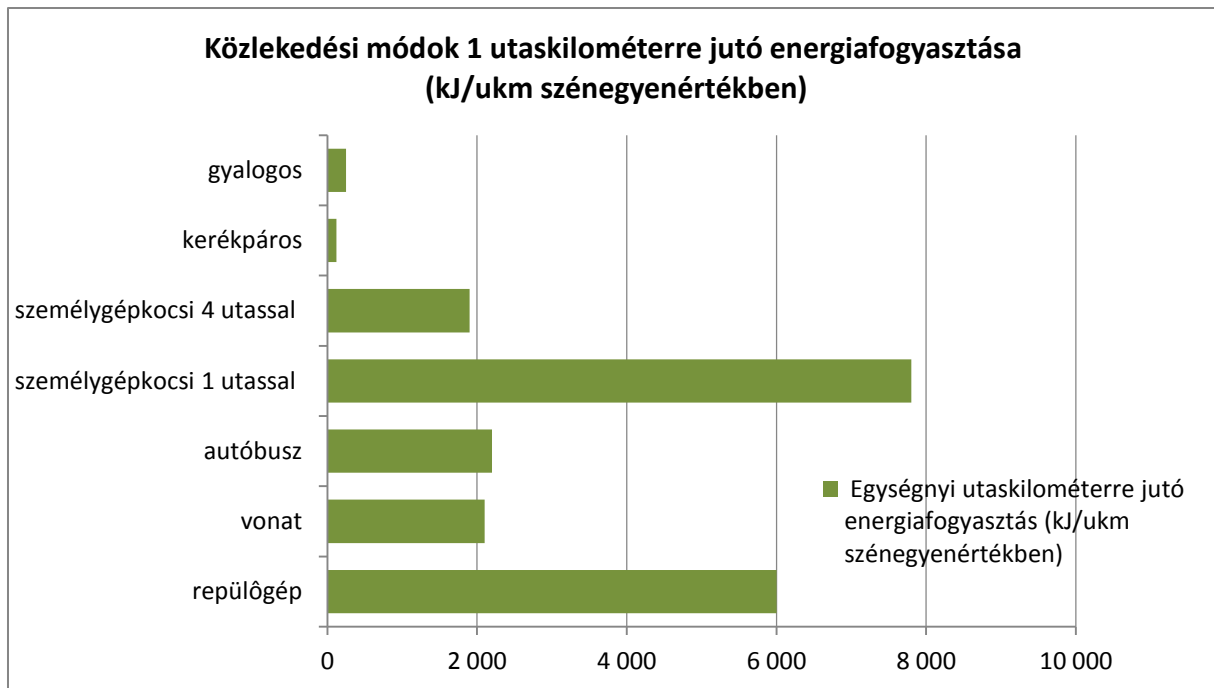
2008-ban körülbelül 34 000 fő vett részt a VOLT fesztiválon, beleértve a látogatókat, fellépőket és a fesztiválon dolgozó személyzetet is. A fesztivál látogatói többségében a Nyugat-Dunántúl régióból (33,4%), főként Győr-Moson-Sopron megyéből (23,5%) érkeztek Sopronba. Kimagasló továbbá a budapestiek száma a fesztiválon, akik az összes látogató 30,1%-át képviselték 2008-ban. A résztvevők közel 14%-a azonban helyi lakos volt. A

külföldi résztvevők arányáról nem állnak rendelkezésre pontos adatok, de feltehetőleg kisebb arányú, egyes források szerint 5% körüli. De növekvő tendenciában érkeznek fiatalok más, elsősorban nyugat-európai országokból is. A VOLT Fesztivál látogatóinak lakóhely szerinti megoszlását mutatja a 2. ábra.

2. ábra: A VOLT Fesztivál látogatóinak lakóhely szerinti megoszlása(megyék), 2008. Forrás: Simon, 2009 2.o.

2008-as adatokból kiindulva a látogatók 86%-a, mintegy 29 000 fő vett igénybe valamilyen közlekedési eszközt a fesztivál megközelítéséhez. Mivel Sopron a fővárosból és az ország többi részéről is vonattal egyszerűen megközelíthető (közvetlen InterCity járatokkal a fővárosból naponta körülbelül 2 óránként), és mivel a többségében diákok érkeznek (az átlagéletkor kb. 23 év), akik preferálják a tömegközlekedést, a legtöbb látogató vonattal érkezik a városba. A tömegközlekedési eszközök használatára buzdít a fesztiválszervezők és a MÁV (Sopronban már GYSEV) együttműködése is, mely 33%-os kedvezményt biztosít a fesztiválra indulóknak a menetrend szerinti járatokon, valamint a GYSEV a rendezvény ideje alatt további közvetlen “VOLT-járatokat” biztosít napi 1-2 alkalommal a Budapest–Sopron szakaszon, melyre a jegyet 56%-os kedvezménnyel vásárolhatják meg a résztvevők. A 3. ábra azt mutatja be, hogy a különböző utazási módokhoz mekkora energia szükséges. Egyértelműen látszik, hogy a személygépkocsival való közlekedés igényli a legtöbb energiát egy kilométer megtételéhez.

3. ábra: Egy utaskilométer megtételéhez szükséges energia (saját szerkesztés, Halmay et al 2006, 9.o. alapján)

High-tech fesztivál révén korszerű zenei felszerelés szükséges a lebonyolításához, melyeknek egyrészt a helyszínre szállítása, másrészt a magas energiafogyasztása okoz jelentős környezetterhelést. A problémára megoldást jelenthet a felszerelés helyi beszerzésének megszervezése, helyi munkaerő alkalmazása az építési munkálatoknál, illetve alternatív energiaforrások alkalmazása (Kovács–Újszászi, 2009).

A túlzott energiahasználat több elemből tevődik össze. Ezek közül néhány a szállások áram- és hőigénye, az étkezéshez kapcsolódó energia, a közlekedés és utazás üzemanyagigénye, legkézenfekvőbb azonban a koncertekhez kapcsolódik. A világítás- és hangtechnikának rengeteg energiára van szüksége egy koncert során (Halmay et al, 2006).

Azt a sok energiát, amit egy fesztivál során elfogyasztanak a résztvevők, meg kell termelni, ehhez általában valamilyen nem megújuló energiaforrást termelnek ki, már a folyamat elején visszafordíthatatlan környezeti károkat okozva, a talajerózió okozása, a tájkép elrontása által. A kőolaj vagy földgáz esetén pedig a szállítás során szivárgással, és ezáltal talaj- vagy vízszennyezéssel kell számolni. Az erőforrásokat, majd az előállított energiát szállítani kell, ami első esetben kibocsátással, utóbbi esetben pedig energiavesztéssel jár.

Ide kapcsolható még a szálláshelyek nem megfelelő szigeteléséből, kialakításából származó többlet energiafelhasználás is, például túlfűtés/túlhűtés.

Ha az energiát pazarlóan használjuk fel, akkor “feleslegesen” nő a káros anyag kibocsátás, túlzott mértékben csökken az amúgy is szűkösen rendelkezésre álló energiaforrás-készlet, nem mellesleg pedig többletköltséget okoz (Halmay et al, 2006). Ugyanezek a következmények jelentkeznek is fény-, és hangtechnika energiaigényéből kapcsolódóan, így a közvetlen környezeti hatásoknál az energiahasználatra már nem fogunk kitérni.

3.2.2.2. Közvetlen környezeti hatások

Egy fesztiválnak sokrétű közvetlen hatása van a környezetére. Ennek nagy része abból fakad, hogy a fesztiválok helyszíne többnyire valamilyen természetes környezet (rét, legelő). A legalapvetőbb a tömeg és a koncertek okozta zajszennyezés és a területhasználat. Ez hatással van az állat- és növényvilágra valamint a helyi lakosokra is. Míg az embereknek maximum pár alvatlan éjszakát okoz a fesztivál, addig az állatok számára akár az életben maradás is lehet a tét, ha kiszorulnak a territóriumokról, vagy akadályoztatva vannak a vándorlásukban. Mivel a növények nem tudják helyüket megváltoztatni, nem tudnak elmenekülni sem, így fokozottan ki vannak téve a taposás veszélyének. Amennyiben az egyik faj meggyengül, helyére egy másik (jellemzően invazív faj) lép, illetve az is lehetséges, hogy láncreakcióként több másik faj is megfogyatkozik, ha a táplálékláncban az elsőre utaltak. Éppen ezért befolyásolja a biodiverzitást, valamint a fajösszetételt adott területen a fesztivál (Halmay et al, 2006). A zajszint csökkentésére a sátrakat hangszigetelik, úgy tájolják, hogy a hang ne a lakott területek felé terjedjen, valamint éjszaka már nincsenek szabadtéri koncertek (Kalocsai, 2012).

A fesztiválok egyik leglátványosabb negatív környezeti hatása a hulladéktermelés, ezen belül is az italokhoz kapcsolódó hulladék keletkezése. A re:pohár rendszer bevezetésével a Hegyalja Fesztiválon és a SZIN-en a hulladék mennyisége jelentősen csökkent. Ezzel az intézkedéssel egy Hegyalja méretű fesztiválon 2000 helyett 600 köbméter szemét keletkezik, amelynek ráadásul a nagy része papírhulladék (www.bevezetem.hu, 2012). Ám a fennmaradó részt is lehet szelektíven gyűjteni, ami szintén csökkenti a hulladék mennyiségét, és a környezetterhelést (Kalocsai, 2012).

Az évről évre javuló zöld rendszer tavaly jelentős fejlődést mutatott. A hulladékkezelés területén elért áttörő sikert jelentett a tavalyi évben a fesztiválokon összegyűjtött kb. 11,4 tonna szelektív szemét. A VOLT fesztiválon a be nem vihető, “elkobozott” üvegeket,

palackokat a bejáratnál elhelyezett szelektív tárolókba gyűjtötték, önkéntesek szedték a szemetet a szelektív szigetekről, illetve a földről, melyet a helyi szolgáltató szállított el. A résztvevők motivációja céljából létrehozta egy jelképes jutalomrendszert a "Hulladékcsera Pontokon" beváltott PET palackokért, konzervekért, dobozokért ajándékot kaphattak a fesztiválozók.

Az Öko-Pannon Kht. volt felelős a szelektív hulladékgazdálkodásért a VOLT fesztiválon, és ezenkívül az információnyújtásban is fontos szerepet vállalt. A volt Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztériummal közösen rendezett roadshow-ján (Tudás kereke, Ökokvíz) tovább népszerűsítette a szelektív hulladékgyűjtést (www.alternativenergia.hu, 2011).

A szelektív hulladékgyűjtés, illetve egy környezettudatosabb fesztivál megszervezésében közreműködött még a Sziget esetében számos más szervezet is mint például a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, Fővárosi Közterület-fenntartó Rt., Öko-Pannon Közhasznú Társaság, Akku-hulladék Közhasznú Társaság, Biofilter Kft., Zöld Udvar. (www.sziget.biz). A következő vizsgálandó pont a fesztivál vízgazdálkodása és szennyvízkezelése. Különböző tevékenységekhez kerül felhasználásra a víz egy fesztiválon belül: konyhai tevékenységekhez kapcsolódóan a főzéshez és a mosogatáshoz, továbbá a tisztálkodáshoz, a mosáshoz és takarításhoz, valamint a növényzet, és a park karbantartására használnak vizet. A víz szennyezésének csökkentéséért lehetőleg olyan mobil WC-k kölcsönzése ajánlott, amelynek szolgáltatója a legkevesebb, és természetes anyagokat használ a tisztításhoz. A vízhasználat csökkentésére pedig lehetőség van a szürkevíz felhasználására: például a WC leöblítésére felhasználható a zuhanyzáskor lefolyó víz (Halmay et al, 2006).

A talajerózióra és a gyepek védelmére is egyre jobban figyelnek a szervezők, és különböző fém, műanyag, valamint újrahasznosított gumi alapú útburkolatokat helyeznek el a fesztivál területén, ezzel védve a növényeket és ezen keresztül talajt az eróziótól. Ha ugyanis a növényeket teljesen letapossák, akkor a gyökereik nem fogja össze a talajt, így az fellazul, és elfújja a szél (Kalocsai, 2012).

Azáltal, hogy a fesztivált egy erdővel körbevett környezetben rendezik meg, számolni kell bizonyos környezeti kockázatokkal, mint például az erdőtűz. Állandó tűzgyújtási tilalom van ugyan érvényben a fesztivál egész területén, de egy esetleges tűz keletkezésének veszélyeit, mely mind a résztvevőkre, mind a környezetre nézve irreverzibilis következményekkel járhat, mérlegelni kell.

Ugyanakkor figyelembe kell venni a fesztivál káros hatásait csökkentő jelenségeket is. Azt, hogy egy fesztivál alkalmával több (tíz)ezer ember napokig nem használja az elektromos készülékeit, mint például a televíziót, asztali számítógépet. Közös vízellátást használnak, csak zuhanyozni tudnak, ami kevesebb vízzel megoldható, mint az otthoni kádban fürdés. Közös konyhán készül az ételük, aminek elkészítése gazdaságosabb és környezetkímélőbb, mintha mindenki otthon főzne magának. A megérkezés után nem használják az autójukat, hanem csak gyalognak (Molnár, 2010).

A környezetterhelés enyhíthető a résztvevők szemléletformálásával is. A VOLT fesztivál, akárcsak számos más magyar zenei fesztivál, környezettudatos kedvezményezései már az előző években (az utóbbi kb. 5 évben egyre jelentősebben) is jelen voltak. A szervezők a 2011-es évben adtak először különös hangsúlyt a szemléletformáló “zöld programoknak”, ebben jelentősége volt annak, hogy a rendezvény volt egyúttal Magyarország féléves uniós elnökségének záróeseménye is. Ha csak minden 50. ember változtat egy kicsit a hétköznapijain, és él környezettudatosabban, akkor már egy 35 ezres fesztiválon 700 ember gondolkodásmódjára volt hatással a fesztivál, ami nem kevés.

A 4. ábra összefoglalja a nem fenntartható fesztiválok környezeti hatásait, az anyag és energia forgalmát. Jól látható, hogy a folyamatok egyirányúak, nincs újrahasznosítás, ezt természettudományosan úgy is kifejezhetjük, hogy a kis entrópiájú természeti erőforrások nagy entrópiájú hulladékká alakulnak át a használat során. Így az egyik oldalon jelentkező értékteremtés (kulturális, társasági, zenei élmény) a másik oldalon a természeti értékek rombolását vonzza maga után (Csutora–Kerekes, 2004).

4. ábra: A nem fenntartható fesztiválok anyag/energia forgalma (Forrás: Kovács–Újszászi, 2009, 68.o.)

3.2.3. Társadalmi hatás

A fesztiválok hatásait vizsgáló szakirodalom sokáig csak a gazdasági hatásokat elemezte, figyelmen kívül hagyva nemcsak a környezeti, de a társadalmi tényezőket is.

Az alábbiakban a VOLT fesztivál ideje alatt felmerülő társadalmi tényezőket negatív és pozitív hatásokra felosztva vizsgáljuk.

3.2.3.1. Negatív hatások

Mint a „megaeventek” megrendezésénél általában, a VOLT Fesztivál esetében is megfigyelhető, hogy az esemény alatt erősen megnövekszik a városi forgalom, ez az autós közlekedésben dugók kialakulásához vezet, nehezebb parkolóhelyet találni, több ember van az utcákon, tömegek, hosszú sorok alakulhatnak ki elsősorban a fesztiválhoz közeli élelmiszerboltokban, étkezdékben és más üzletekben is, mely tényezők a helyi lakosokban általános kellemetlenségérzetet válthatnak ki. További frusztrációt jelenthet a helyiekben a fesztivál alatt megnövekedett szemét és zaj az utcákon. Mindezek a tényezők megzavarhatják a lakosok napi rutinját, és sokakban elmélyítheti azt az érzést, hogy ezt inkább az ide látogatóknak szervezik, mintsem a helyieknek, így ki sem látogatnak a fesztiválra.

A fesztiválozók, akiknek a rendezvény kikapcsolódást, vakációt jelent, a normálistól eltérő viselkedési formát mutathatnak a rendezvény ideje alatt, mely sok esetben a túlzott alkoholfogyasztás vagy droghasználat következménye, és a vandalizmus, rongálás kockázata is megnő ezáltal. A nemkívánatos hatások enyhíthetők megerősített rendőri/polgárőri felügyelettel, illetve a résztvevők szemléletformálásával (Small, 2007).

3.2.3.2. Pozitív hatások

A pozitív hatások közé tartozik a helyi közösségi identitás és kohézió erősítése, a fesztivál hozzájárulhat a város kulturális értékeihez, és Sopron várost nemcsak országos, de nemzetközi szinten is ismertté teszi. A VOLT fesztivál imázsformáló hatása segít a város turizmusának fellendítésében. Így rövid- és hosszú távon egyaránt munkahelyeket teremthet. (A többlet munkaerőigény különösen a fesztivál ideje alatt figyelhető meg, extra munkaerőre nemcsak a rendezvény területén, de a vendéglátóegységekben, szállásadóhelyeken is szükség van).

Egy fesztivál szórakozási, szocializációs lehetőséget és kulturális élményt nyújt, így hozzájárul a közösségformáláshoz. A fesztivál során alkalom nyílik új emberek, kultúrák megismerésére, kikapcsolódásra, de ugyanakkor családi program is lehet a fesztiválra való kilátogatás (Small, 2007). A zenei rendezvények lehetőséget nyújtanak a helyi kultúra megismertetésére, helyi zenekarok bemutatkozására. Ezenkívül a fesztiválozók általában nyitottak az új dolgokra, és mint korábban már említettük, különböző programok által a szemléletformálásban is jelentős szerepe lehet egy zenei rendezvénynek.

4. ZÖLDFESTIVÁL KONCEPCIÓ

A rendezvények fenntarthatóságának fontossága először a 90-es évek elején került a figyelem középpontjába a sportesemények légszennyező hatása kapcsán. Különösen az olimpiai játékok, mint megaeventek hívták fel a figyelmet a környezeti dimenzió fontosságára, az első ezzel kapcsolatos esettanulmányok a 2000-es sidney-i Olimpiai Játékokat (Kearins–Pavlovich, 2002) és a 2002-es manchesteri Nemzetközösségi Játékokat (Carlsen–Taylor, 2003) vizsgálták.

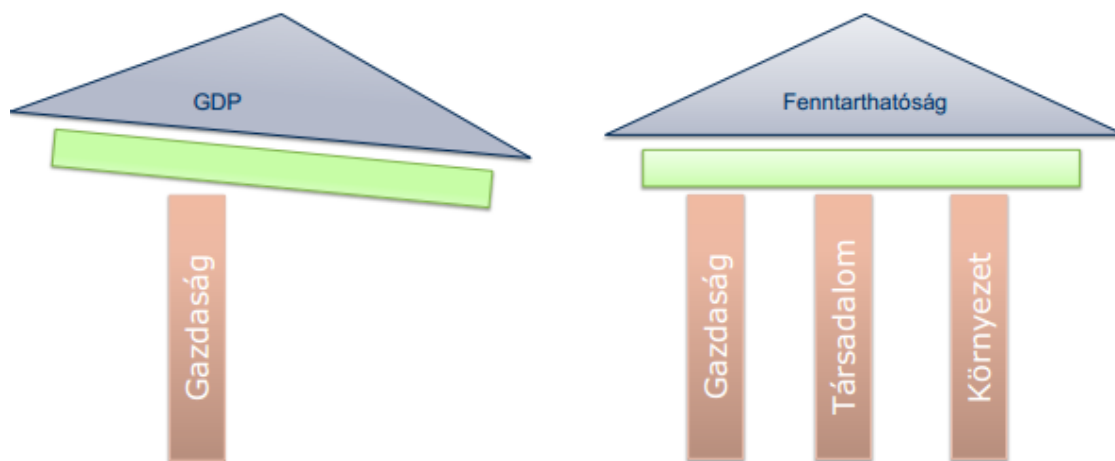
Manapság a fesztiválturizmuson belül a zenei fesztiválok azok az események, melyeknek szervezői a legintenzívebben és legsokrétűbben alkalmaznak fenntartható megoldásokat, mint például a hulladékmenedzsment, újrahasznosítás, megújuló energiaforrások használata (elsősorban nemzetközi szinten) vagy a helyszín környezetbarát megközelíthetőségének biztosítása.

Ugyanakkor azt a jelenséget sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy mind a hazai, mind a nemzetközi fesztiválpiac az utóbbi években telítődött, míg 2009-ben 212, addig 2011-ben már 319 regisztrált magyar fesztivál létezett, és a kínálat gyors növekedésének következtében sok olyan szervezővel gyarapodott, aki kizárólag üzleti vállalkozásként tekint a rendezvényekre.

A fesztiválokkal foglalkozó kutatások központi témájává vált a hatáselemzés a fenntarthatóság három alappillére alapján (triple bottom line). Hazai szinten azonban megfigyelhető a szociokulturális és környezeti hatásvizsgálat háttérbe szorulása a gazdasági kontextussal szemben, mely általában nem lép túl az üzleti eredményességi és imázsépítési hatásokon.

A fenntarthatóság hármass alappilléreinek használata a fesztiválok szervezésénél már széles körben alkalmazott módszer Európában (pl. a GRI, Global Reporting Initiative által). A pillérmotívum azonban azt sugallja, hogy a három elem egyforma súlyú, pedig könnyen

belátható, hogy ez nem igaz. Hiszen hiába jó gazdaságilag egy esemény, ha közben teljesen tönkre teszi a környezetet, és ezzel irreverzibilis folyamatokat indít el (például a biodiverzitás csökkenése). Ugyanakkor azt is sugallja, hogy mind a három pillérre figyelmet kell fordítani. Ha az egyik “rövidebb”, vagy hiányzik, akkor felborul az egyensúly. Ezt szemlélteti az 5. ábra.

5.ábra: A fenntarthatóság pillérei (Csutora, 2012, idézi Erasmus University, Wempe – Kaptein)

4.1.A zöld fesztivál definíció problematikája

Ahhoz, hogy eljussunk kutatási témánk második részéhez, és a nagy magyar zenei fesztiválok zöldítésének lehetőségeit elemezzük, fontosnak tartjuk elsőként a zöld fesztivál fogalmának tisztázását, a definíció hiányosságait és félreértelmezésének veszélyeit elkerülendő.

A zöld fesztivál kifejezés értelmezéséhez a Brundtland jelentésben (1987) elfogadott általános fenntartható fejlődési definíciót használja a szakirodalom, miszerint “a fenntartható fejlődés kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy csökkentené a jövő generációk képességét, hogy kielégítsék a saját szükségleteiket”. Egy zöld fesztiválnak tehát minden szempontból összhangban kell lennie ezzel, és célja az általa okozott negatív környezeti hatások minimalizálása. Ez azonban egy elavult definícióra (összes szükségletünk teljesítése már nem fenntartható) alapuló nem specializált értelmezés, és általánosan elfogadott kritériumrendszer hiányában tágan értelmezhető, sok kérdést tisztázatlanul hagy, és magában hordozza a félreértelmezés lehetőségét.

Sok a zöld fesztivál valódi zöldülését megkérdőjelező kritika boncolgatja a kérdéskört: hogyan különböztethetjük meg a valódi fenntarthatóságot a greenwashingtól (zöldre mosott

termékek jelensége)? Illetve hogy lehet-e egy zenei fesztivált fenntarthatónak nevezni, hiszen a kifejezés alatt egy legtöbbször több ezer résztvevős, térben és időben koncentrált eseménysorozatról van szó, mely általában a szabad térben, természeti területen zajlik intenzív terhelést okozva ezzel a környezetnek. Úgy tekintik egy ilyen jellegű rendezvény nem nevezhető fenntarthatónak, az annak titulált kezdeményezéseket sokan greenwashingnak (zöldre festésnek) tartják. A legfenntarthatóbb megoldásnak ezért sokak véleménye szerint a zenei fesztiválok meg nem rendezése.

A VOLT zöldülését és fenntarthatóságát illetően is vannak kritikus hangok. A fesztiválozókcal készített interjúinkból az derült ki, hogy véleményük szerint a környezet terhelést csökkentő intézkedéseknek nincs valódi lenyomata, gyakorlatilag alig észrevehetőek. Például megjegyezték, hogy nem volt elég szelektív hulladékgyűjtő, a Natura2000-es területet jelző táblát pedig nem tudták értelmezni: "hogyan lehet egy fesztivál védett területen?!" Egy másik résztvevő a fenntarthatóság másik pillérére vonatkozóan pedig ezt nyilatkozta: „Látszik, hogy idén a tavalyinál több akadálymentesítési intézkedést hoztak, de még van hová fejlődni. A nagyszínpadi koncertekre kitalált mozgássérült tribün ötletként remek, de az elhelyezése nem volt a legszerencsésebb. Sokkal jobban örültem volna, ha a színpaddal szemben, a közönség szerves részeként építik be, így a kívülállás érzése szinte teljesen elmosódott volna" (Csorba, 2012).

A radikális nézet ellen szól azonban számos tényező. A kritikusok általában nem számolnak a fesztivál (gazdasági mellett) kulturális és szociális értékteremtő hatásával, és hogy a környezetben ejtett károk nagymértékben mérsékelhetők, ha a szervezők a zöldüléskor valóban a fenntarthatóságra törekednek, és elkerülik a greenwashing hét fő bűnét

- Rejtett negatív tulajdonságok
- Nem ellenőrizhető kijelentések
- Nem egyértelmű kijelentések
- Hivatalosan nem elismert vagy hamis címkék és tanúsítványok használata
- Irreleváns kijelentések
- Hamis állítások
- A kisebbik rossz hangsúlyozása (sinsofgreenwashing.org, 2013).

5. AZ ESEMÉNYMENEDZSMENT TANÚSÍTVÁNYAI ÉS DÍJAI

A definíció hiányossága kapcsán szükségesnek tartottuk tanulmányozni, hogy milyen, specifikusan a zöld fesztiválszervezésre létrehozott szabályozások, előírások léteznek.

Számos kézikönyv ad tanácsokat, szemléltet példákat a „best practice” alkalmazására (legjobb gyakorlat), és a 2000-es évek közepétől kezdődően egyre több (nem kötelező) irányelv, szabályrendszer van megszületőben az eseménymenedzsment zöldítéséhez. A zöld eseménymenedzsment fő koordináló eszközének jelen pillanatban a különböző önkéntesen megszerezhető tanúsítványokat tekinthetjük. Az alábbiakban megvizsgáljuk a nemzetközi, európai és országos szinten jelenlévő tanúsítványi rendszerek, illetve zöld fesztivál díjak kínálatát és a szabályozásban betöltött szerepüket.

6.ábra A fenntartható fesztiválokra alkalmazható tanúsítványok, díjak. (saját szerkesztés)

Mérföldkövet jelenthet a zöld fesztivál koncepció kialakításban az önkéntes nemzetközi szabványrendszerek legnagyobb fejlesztője által 25 ország részvételével életre hívott **ISO 20121** (Sustainable Event Management), melyet szintén egy nagyszabású sportesemény, a 2012-es londoni olimpia “ihletett meg”. A GRI (Global Reporting Initiative) és ISO jövőbeli együttműködése egy jó szabályozási keret kialakításának alapja lehet, mely az érintettek széleskörű bevonásával teremt egy nemzetközileg elismert szabályozási keretet az iparág fenntarthatóvá tételéhez. Hasonlóan az ISO 14001 környezetirányítási rendszerhez, ha nem is jelent abszolút megoldást a fesztiválok zöldítéséhez, az ISO20121 kiindulópontja lehet a folyamatnak. A szervezők ugyanis ösztönözve érezhetik magukat a szabvány betartására és a tanúsítvány megszerzésére, hiszen a környezetterhelés csökkenése mellett a vevők és a

hatóságok kedvezőbben ítélik meg a tanúsított fesztiválszervezőket, és egyre több pályázat és jogszabály miatt szükség lehet majd a tanúsítványra.

Az ISO20121 meghatározza egy bármilyen esemény vagy eseményhez kapcsolódó tevékenység fenntartható menedzsmentrendszerének követelményeit (pl. helyszínválasztás, működési folyamatok, ellátási lánc menedzsment, kommunikáció, közlekedés stb.) és útmutatást nyújt ennek teljesítéséhez (www.iso.org,2012).

A **GRI** (Global Reporting Initiative)² az ISO-val szinte párhuzamosan dolgozta ki 2011-ben a rendezvényiparra specializálódott jelentéskészítési irányelveit, mely 13 további eventspecifikus indikátorral egészíti ki az általános GRI jelentést.

- Gazdasági szempontok: a fenntartható kezdeményezések közvetlen értékteremtő hatása
- Környezeti: a látogatók által használt közlekedési eszközök fajtái százalékos megoszlásban, a fenntartható közlekedési kezdeményezések bemutatása, és ennek környezeti és szociokulturális hatásai
- Szociális: a nézeteltérések típusa, tárgya, mérete és az erre való reakció, vagy például a balesetek és sérülések száma, a környezettudatos nevelést szolgáló programok száma és típusa
- Termékfelelősség & beszállítók: az élelmiszerek és italok származási helye százalékos megoszlásban, ezek megfelelése nemzeti és nemzetközi standardoknak, az ellátási kezdeményezések fajtái és fenntarthatóságuk, a rendezvényszervező beszállítóktól származó pénzügyi és természetbeni haszna (www.globalreporting.org).

A **BS8901** (British Standards) az ISO20121-t megelőző 2007-ben létrehozott brit fenntartható menedzsment rendszer szabványait határozza meg. Felépítésében nagyon hasonlít az ISO szabványhoz, a hármas alappillér képezi a standard alapját.

²A GRI egy átfogó fenntarthatósági jelentéstételi keretrendszert hozott létre, amelyet széles körben használnak szervezetek szerte a világon. A keret, beleértve a jelentéstételi Útmutatót, meghatározza az Alapelveket és Indikátorokat amelyek alapján a szervezetek felmérhetik és jelentést készíthetnek a gazdasági, környezeti és társadalmi teljesítményükről. Az Útmutatók ingyenesek, és a nyilvánosság számára hozzáférhetőek.
<https://www.globalreporting.org/languages/hungarian/Pages/default.aspx>

Az **EMAS** (Eco- Management and Audit Scheme) ehhez kapcsolódó rendelete szintén az ISO szabványhoz hasonlít, míg utóbbi általános, előbbi inkább a sporteseményekre specializálódik.

Az EMAS szintén egy keretet biztosít arra, hogy a rendezvényszervezők környezeti céljait és felelősségeiket meghatározzák és ezt a nyilvánosság felé is kommunikálhassák. A jelentéseket az Európai Tanács archiválja, hogy azokat későbbi számításokhoz, felmérésekhez felhasználják.

Az EMAS szabványait sem csak kifejezetten sporteseményekre, hanem más megaevent szervezésekor is lehet használni. (mint például a kölni Weltjugendtag esetében 2005-ben) (Dubrikow et al., 2010).

A **Sustainable Event Alliance** (SEA) egy az eseménymenedzsment szakembereit összefogó nemzetközi szövetség, mely egy ún. tudásbankot nyújt a fenntarthatóan rendezvényt szervezni kívánóknak, továbbá egy portált, ahol a szervezők egymással kapcsolatot építhetnek és megoszthatják egymással az iparág legjobb gyakorlatait (sustainable-event-alliance.org/about/join/, 2013).

A BS8901 (és a jövőben az ISO20121), a GRI és más nem európai (pl. a kanadai 'CSAZ2010') tanúsítványokkal összhangban működő vezető online eseménymenedzsment "tool" (eszköz) a **SEMS** (Sustainable Event Management System), mely online elérhető a világ bármely pontjáról, és a következő elemeket tartalmazza:

- Önellenőrző jelentéskészítés
- Forrás- és kibocsátáskalkuláció
- Online tanácsadás³

Az Industry Green a Julie's Bicycle brit székhelyű nonprofit szervezet által létrehozott tanúsítvány szintén zöld fesztiválok szervezéséhez jött létre, és akárcsak az előző példák esetében, a tanúsítvány megszerzése különböző szinteken lehetséges, a három kategóriát csillagokkal jelölik.

A zöld fesztiválok megszervezésének ösztönzéséhez további eszközökként szolgálnak az országos, európai és nemzetközi szinten is jelen lévő, ám különböző szempontrendszereket

³ http://www.semstoolkit.com/section/Products/SEMS_Tool, 2013

magukban foglaló „Zöld fesztivál díjak”. A továbbiakban ezekből csak a legfontosabb példákat ragadjuk ki.

A nemzetközi díjak közül az **“A Greener festival”** díja a legismertebb, mely egy nonprofit vállalkozás környezetvédelmi díja, évenként számos fesztivál nyerheti el (2010-ben például 47 fesztivál) négy különböző kategóriában: kiemelkedő, nagyon dicséretes, dicséretes és fejlődő (Molnár, 2010).

A díj elnyerésének első lépésekként egy önértékelő lapot kell kitölteniük a fesztiváloknak, mely 7 kategóriában vizsgálja a rendezvény környezettudatosságát: az eseménymenedzsmentet, ezen belül, hogy van-e a rendezvénynek környezetvédelmi stratégiai terve, kiterjed-e ez az ellátási lánc egészére, és rendelkezik-e külön környezetvédelmi koordinátorral. Kitér továbbá az utazásra, helyszín megközelíthetőségére, a CO₂ és más káros anyagok emissziójának mérésére, a Fair Trade és más környezeti kampányokra, hulladékmenedzsment- és újrahasznosítási tervre és célokra, a vízgazdálkodásra és a helyi környezet, az állat- és növényvilág védelmére, valamint minden szempontnál beépítve megjelenik a kezdeményezések érintettek felé való kommunikációjának felmérése. (www.agreenerfestival.com, 2013).

Az európai szinten legnagyobb presztízzsel bíró díj a **Green’n’Clean Award**, melyet 2006-ban hívott életre a Yourupe Európai Fesztiválszövetség, 2012-től pedig a Green Operations Award helyettesíti a díjat. Megszerzésének figyelemre méltó kitétele, hogy az étkeztetésre is kitér, bár az ehhez kapcsolódó feltételek definíciói még hiányoznak, mégis rávilágít a bio-, fairtrade illetve helyi termékek értékesítésének fontosságára, és az ezzel foglalkozó beszállítók ellátási láncba való integrálására, melyről a legtöbb magát zöldnek nevező fesztivál is megfelelkezik. A díj elnyerésének részletes feltételei csak a hivatalos honlap regisztrált tagjai számára elérhetőek. Fontos megemlíteni, hogy a díjat maguk a fesztiválok hozták létre, mely megkérdőjelezheti a díj objektív odaítélését. Az Európai Fesztiválszövetség a díjjal azt az előítéletet szeretné feloldani, miszerint “ami öko, az nem szórakoztató és nem finom”.

A magyar szakirodalmat vizsgálva összesen két átfogó összefoglalást, kifejezetten zöld fesztiválok szervezéséhez ajánlott dokumentumot találtunk. Az egyik a Független Ökológiai Központ Alapítványának (FÖK) 2006-os kiadványa, „Ajánlások Zöld Fesztiválok

szervezéséhez” címmel, mely azóta is a fő elméleti alapot nyújtó magyar nyelvű dokumentum.

A másik fontos hazai kezdeményezés a zeneipar és a volt Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium közösen 2009-ben kialakított zöld fesztivál kritériumrendszere, melynek teljesítésével a pályázók elnyerhetik a magyar “Zöld Fesztivál” címet. (Morcz, 2012).

A magyar “Zöld Fesztivál Díj” követelményrendszere (a hazai piac kínálatához igazodva) jóval engedékenyebb, mint a nemzetközi és más hasonló külföldi díjaké, mely egy kötelező és választható részből épül fel. A kötelező négy alapkövetelménye:

1. A környezet eredeti állapotának helyreállítása
2. Szelektív hulladékgyűjtő szigetek kialakítása
3. Szervezett közösségi közlekedés
4. Szemléletformálás (zöld promóció, zöld útmutató, zöld sátor, jövő nemzedékek iránti felelősségre nevelő programok, önkéntes akciók, CSR programok)

A választható követelmények, melyből legalább négyet kell teljesíteni, a következő témák köré szerveződnek:

5. Környezetbarát beszerzés
6. Porszennyezés
7. Hulladékmegelőzés
8. Környezetterhelés részleges megváltása (CO₂ kibocsátás)
9. Fénytechnika és hangrendszer
10. Legkisebb távolság
11. Víztakarékoság
12. Zöld projektmenedzser
13. Egyéb vállalások, saját ötletek

6. A FESZTIVÁLOK ZÖLDÍTÉSÉT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

Ahhoz, hogy a zöld fesztivál koncepció a megvalósulás fázisába lépjen, mérlegelnünk kell és felkészülnünk a zöldítés során felbukkanó akadályokra, illetve fel kell ismernünk az előnyöket is.

A befolyásoló tényezők átfogó képének felvázolásához az ebben a témában született két korábbi tanulmány felmérési eredményeit vetettük össze (Mair –Laing, 2011): The greening of music Festival: motivations, barriers and outcomes és Stephanie L. Stettler (2011) :Sustainable Event Management of Music Festivals: An Event Organizer Perspective), melyet fesztiválszervezőkkel készített zöldítéssel kapcsolatos internetes interjúk elemzésével és a VOLT Fesztivál műszaki vezetőjével készített interjúnkkal egészítettünk ki.

Az egyes tényezőket leíró jelleggel, nem fontossági sorrendben elemezzük.

6.1. Miért legyen egy fesztivál zöld? – A zöldülés motiváló tényezői

A fesztiválok motiváló tényezői az általánosan vállalatokra jellemző tényezőkkel szinte azonos , hiszen a fesztiválokra szolgáltató vállalatként is tekinthetünk.

Lynes (2004) modellje szerint a vállalati zöldítés (Corporate Greening) fő hajtóerői a következők:

- a költségcsökkentésnek és hatékonyságnövelésnek köszönhető
- pénzügyi haszon
- versenyelőny
- imázsjavítás
- az érdekeltek nyomása (fogyasztók, ipari csoportok, bankok stb.)
- a szabályozásokból fakadó feszültség elkerülése ill. megelőzése. (Mair – Lang, 2011)

Hozzá kell azonban fűzni, hogy az egyes motiváló tényezők a környezeti teljesítmény változására különböző mértékben hatnak. A magyar vállalatok környezetvédelmi magatartását vizsgáló 2006-os kutatás azt állapítja meg, hogy „minél tágabb piacban gondolkodik a vállalat, annál inkább jellemző az, hogy környezeti menedzsment rendszert vezet be”, valamint azt is, hogy „a leggyengébb környezetvédelmi mutatókat éppen azon vállalatok produkálják, amelyek csak a szabályozás hatására cselekszenek, egyes esetekben még azoknál a cégeknél is rosszabbat, amelyek még a szabályozás nyomását sem érzik.”

A jól teljesítők közé tartoznak azok a vállalatok, ahol a szabályozás ugyan erős, de emellett az érdekeltek (helyi közösségek, ellátási lánc, bankok, környezetvédők stb.) is nyomást gyakorolnak a vállalatra. A mérsékelt verseny szintén használ a környezetvédelmi teljesítménynek, az erős, kiélezett azonban a környezetvédelmi költségek lecsökkentését

eredményezi. A legjobban teljesítő magyar vállalatok azonban a nyomás alatt nem állók közül kerültek ki, ezek általában olyan cégek, melyeket a vállalati kultúra ösztönöz a zöldülésre.

Ezen a ponton tehát kiegészítendő a Lynes–modell a kutatás szerinti leghatékonyabb ösztönző eszközzel: a vállalati kultúra és a vezetőség értékrendjének motiváló hatásával.

(Csutora et al., 2006, 23.o.)

A zenei fesztiválok szervezése során egy sokelemes ellátási láncról beszélünk, mely sok apró vállalkozásból áll össze. (számos beszállító, fellépők, résztvevők). Egy a KKV szektorban végzett felmérés szerint (Kusyk – Lorano, 2007) elmondható, hogy a menedzser illetve tulajdonos etikai hitvallása és közvetített értékei nagyon meghatározó befolyással lehetnek a KKV egészére, mely a zenei fesztiválok kontextusában szintén érvényes lehet, mivel ezek megszervezése általában valamilyen, a kultúra vagy a zene iránt érzett személyes indítatásból történik, a főszervező életstílusának kivetüléseként. Így ha maga a főszervező **környezettudatos elveket** vall, azt könnyebben ki tudja vetíteni az ellátási lánc egészére. (Mair – Lang, 2011)

A másik gyakran említett motiváló erő egy sokkal üzletorientáltabb megközelítést takar. A fenntartható fejlesztésekből **pénzügyi haszna** származhat a szervezőknek. Erre jó példa az elhagyott névtábla tartók összegyűjtése újrahasznosítás céljából. A kreatív ötletek mellett azonban vannak beruházást igénylő kezdeményezések (pl. LED lámpák alkalmazása), melyek esetében hosszú távú megtérülési idővel (4-5 éves) kellene kalkulálni, ezért sok esetben nem is mérlegelik az ilyen jellegű befektetések hasznát. Szintén üzletorientált motiváló erők a hírnév növelése és **imázs javítása** a környezettudatos elkötelezettség által.

A fesztiválszervezők ugyan azt nyilatkozzák, hogy nem a díjak elnyeréséért térnek át a fenntartható fejlődés útjára, mégis marketing és PR kampányaikban általában fontos eszközök az elnyert díjak és kitüntetések, mivel ezek hozzásegíthetnek **versenyelőny** szerzéséhez az erősen telítődött fesztiválpiacon.

A fesztivál érintettjei közül a fogyasztókat, vagyis a fesztiválozókat kiemelt fontosságúnak tartjuk a motiváció szempontjából. A különböző országból, kultúrkörből érkező résztvevők környezetvédelmi tájékozottsága és beállítottsága nagyon eltérő; míg a következő fejezet akadályozó tényezői között említjük a nehezen koordinálható résztvevői magatartást, addig a másik oldalon a fontos motivációk között is szerepel a **fogyasztók “zöld igényeinek”** kielégítése.

A VF (Virtual Festivals) felmérése azt vizsgálta, hogy a fesztiválozók mennyire veszik figyelembe a környezettudatos kezdeményezéseket az általuk meglátogatni kívánt fesztivál kiválasztásánál. 2006-ban a megkérdezettek 27%-a válaszolta azt, hogy figyelembe veszi a választásnál a fesztivál környezettudatosságát, 2009-re ez az arány már 59,4 % volt, vagyis megkétszereződött. (www.agreenerfestival.com, 2009) Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy valószínűleg a minta különbözősége miatt egy másik, az "A Greener Festival által végzett felmérés jelentős eltérést mutat ettől, a két felmérés eredményei között azonos a környezettudatos látogatók számának növekvő tendenciája, de jóval kisebb arány jelenik meg utóbbinál a tudatos "zöld választás" szándéka (2008: 21,8%, 2012: 28,1%).

Másrészt viszont a látogatók 86,5%-a venne részt egy fesztiválon függetlenül attól, hogy az zöld vagy sem, ha a kedvenc zenekaruk lépne fel.

Szintén az "A Greener Festival" 2012-es adatai szerint a megkérdezett 2 300 különböző nemzetiségű fesztiválozó (brit, szlovák, német, svájci, finn) 49,8 %-a hajlandó felárat fizetni a fesztiváljegyért, amennyiben tudja, hogy ezáltal csökkentheti a környezetterhelést.

Az eddigi szakirodalom nem számolt vele, több megkérdezett fesztiválszervező említette azonban oktatás iránti elkötelezettségének fontosságát, mint motiváló erőt. A fesztiválszervezők észlelve azt, hogy a résztvevők nemcsak a zenei élményért érdeklődnek, hanem más, oktató jellegű; akár szociális, akár környezeti témákat feldolgozó programok részvétele iránt is. Nem csak a zenei sátrak, de a különböző délelőtti előadások vagy civil szervezetek sátrai is gyakran látogatottak. A fesztiválok kikapcsolódást, közösségi élményt, jó hangulatot nyújtanak a résztvevőknek, és az emberek akkor a legfogékonyabbak az új dolgokra, amikor szórakoznak, közösségben vannak és jól érzik magukat. Ezt a tényt kihasználva inspirálhatnak és motiválhatnak a fesztiválok. A fesztiválozók környezeti nevelése egyrészt közvetlen hatással van az adott fesztivál környezetterhelésének csökkentésére (a környezettudatos fesztiválozó kevésbé árt környezetének), másrészt, katalizátoreffektusként közvetetten is hozzájárul a fenntartható fejlődéshez, mivel egy más életszemléletet közvetít a látogatók felé.

A zenei fesztiválok szemléletformáló hatását akkor ismerték el először nemzetközi szinten, amikor az ENSZ (Egyesült Nemzetek Szövetsége) környezeti programja kifejlesztette az ENSZ Zene & Környezet (United Nations Music and Environment Initiative) nevű programot. "A célja az volt, hogy a zene népszerűségét használja a környezetudatosság promotálásához, és hozzájáruljon a szórakoztató- és zeneipar zöldítéséhez. A kezdeményezés

szintén azt hangsúlyozza, hogy a zene az egyik leghatásosabb médium a környezettudatosság közvetítéséhez, mivel emberek millióit szólítja meg nemre, fajra, korra és vallásra való tekintet nélkül.(Jones – Scanlon, 2010, 4.o.)” (idézi Stettler, 2011).

A vizsgált felmérésekben a megkérdezettek nem említik, ugyanakkor a Lynes-modell egyik komponense a szabályozásokból fakadó feszültség elkerülése, illetve megelőzése. Akár versenyelőnyt is jelenthet, ha a szervezők túlteljesítik az előírt környezeti előírásokat, illetve sokkal gördülékenyebben, kevesebb kockázattal tudják venni a jogszabály szigorításokat.

Motiváló tényezők	Hátráltató tényezők
Szervezeti és személyes értékek	Időhiány
Fogyasztói igények	A résztvevők viselkedésének kontrollálhatatlansága
Oktatás iránti elkötelezettség	A különböző helyszínek kontrollálhatatlansága
Pénzügyi haszon	Pénzügyi vagy egyéb támogatás hiánya az érdekeltektől
Versenyelőny	Fenntartható szállítók/ ellátók/ infrastruktúra hiánya
Imázsjavítás	a fenntarthatósági kérdések felismerése és a gyakorlatban való kivitelezése
CSR (Corporate Social Responsibility) küldetés	

1.táblázat: A zöldülés motiváló és hátráltató erői. Forrás: Mair- Lang, 2011 690.o.

6.2. A zöldülés akadályai

A környezettudatos rendezvényszervezés motiváló erői mellett természetesen több hátráló tényező van, ami megakadályozza a fesztiválok és más rendezvények zöldülését. A fenti táblázatban felsoroltakat elemezzük a következőkben.

A résztvevők magatartása

Bármennyi és bármilyen nagyszerű kezdeményezést vezetünk be, egy fesztivál sikeressége vagy haszontalansága a közönségen múlik, hogy ők mennyire fogadják el ezeket a kezdeményezéseket. “Több ezer ember magatartásának a hatása, véleményem szerint, sokkal nagyobb, mint a felelősségteljes újrahasznosítás vagy a hatékony hulladékgazdálkodás” - mondja Luke Westbury, az “a Greener Festival” igazgatója a “the Ecologist” által készített interjú során (Briggs, 2012).

A zöld infrastruktúra hiánya, költségei

Az egyik probléma a zöld infrastruktúrával, hogy a helyszínen sokszor nincs vagy csak korlátozott lehetőség van annak igénybevételére. A brit kültéri eseményszervezés körében kb. 120 kW termelhető ki nap- és szélenergiából, mely csupán egyetlen dízelgenerátor teljesítményével ér fel. - mondta el szintén a “the Ecologist”-nak Daniel Hurring, a Sunrise fesztivál egyik alapítója. Egy másik példa a Bonnaroo zenei és művészeti fesztivál teljes mértékben napenergiából előállított áramellátásához, a fesztiválnak egy olyan mértékű beruházásba kellene kezdenie, melynek megtérülési ideje kb. 10-15 év lenne, és ez a gazdasági fenntarthatóság szempontjából nem megengedhető.

Ha a zöld infrastruktúra elérhető is, általában túl magasak a költségei, és nem lehetséges kizárólag arra támaszkodni, mert akkor a rendezvény gazdasági fenntarthatósága nem valósulna meg, és ekkora áldozatot egy fesztiválszervező sem hozna, bármennyire fontosnak tartja a fenntarthatóságot.

Fontos az is, hogy adott legyen az infrastruktúra, ne csak a rendezvény idejére építsék ki, hiszen az sok kibocsátással és költséggel jár. Így mind a gazdasági, mind a környezeti fenntarthatóság megkérdőjeleződik (Köhler, 2010).

Tehát a helyszín infrastrukturális felszereltségének szerepe meghatározóan befolyásolja a fesztivál fenntarthatóságát. Amennyiben nem áll rendelkezésre zöld infrastruktúra, már nem releváns, hogy a fesztivál milyen erőfeszítéseket tett a know how megszerzésére, vagy a megfelelő személyzet alkalmazására.

Tudás- és időhiány

Nemcsak pénzügyi dimenziókban okozhat nehézséget a zöldülés. A megfelelő személyzet, a know how megszerzése és a szűkös időkeret egy fenntartható stratégia kidolgozására is a gyakran említett akadályok közé tartoznak.

Érintettekkel kialakított kapcsolati rendszer minősége

A kapcsolati rendszeren belül a megkérdezett szervezők az állami szervekkel való kapcsolat fontosságára hivatkoztak legfőképpen. Általánosságban elmondható, hogy jó a kapcsolat a szervezők és az állami szervek között, hiszen a fesztivál a helyi és országos szinten is bevételt és imázsjavítási lehetőséget hordoz magában.

Mégis többen megemlézték az állami támogatási rendszer és kommunikáció fejlesztésének szükségességét. A kormányzati szervek és szabályozások nélkül nehéz lenne a fesztiváloknak a fenntarthatóvá válás folyamata.

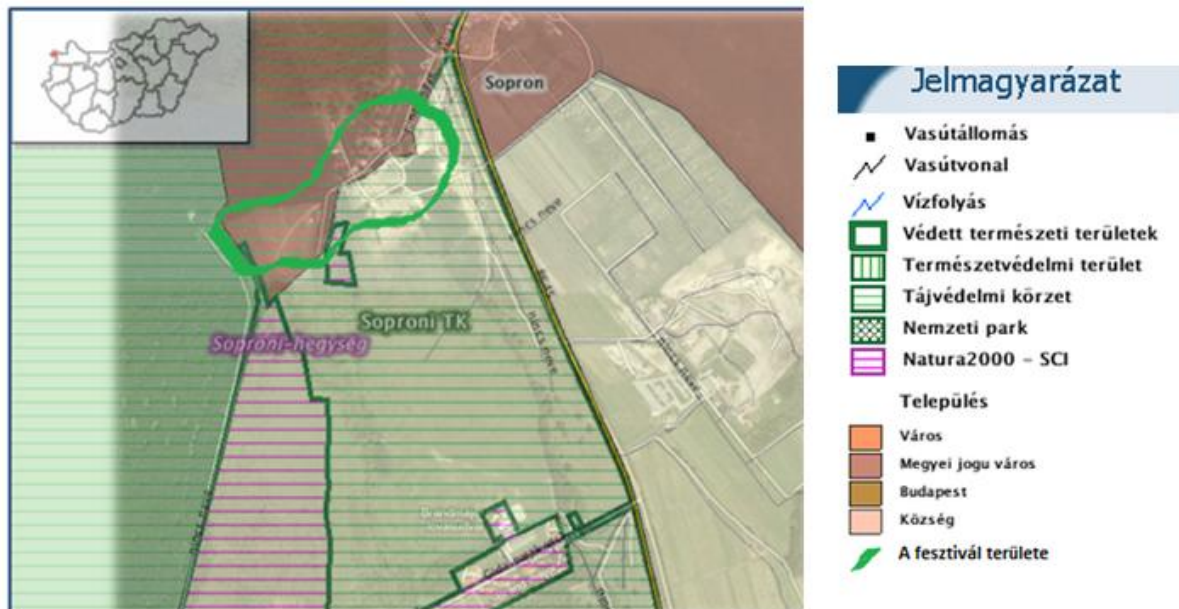
Az általunk részletezett tényezők mellett számos további befolyásoló tényező van még jelen mikro- és makrokörnyezeti szinten egyaránt, mely a fesztivál zöldülésének mértékét negatív és pozitív irányban egyaránt befolyásolhatja, de a tanulmány részleteiben nem tér ki rá, ilyenek például:

- gazdasági helyzet
- fogyasztói trendek
- politikai helyzet
- szervezési jellegzetességek (pl. méret, rendezvény típusa stb.).

7. A KONFLIKTUS KITÖRÉSE, OKAI

A vizsgált konfliktus pár nappal a 20. VOLT Fesztivál kezdete előtt robbant ki, mert a szervezők nem kapták meg a regionális környezetvédelmi felügyelőség engedélyét. A dolgozat kapcsán vizsgált VOLT fesztivált évek óta a Soproni-helységben rendezik, ami a Natura2000 területeken belül a jóváhagyott kiemelt jelentőségű természetmegőrzési területek közé tartozik. Ezt szemlélteti a *1. térkép*. Ennek a területnek a kiterjedése 5331,46 ha, amely a Fertő-Hansági Nemzeti Parkhoz tartozik. A kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület a kormányrendelet definíciója szerint olyan jellegzetes, közösségi szempontból jelentős

természeti értékkel rendelkező terület, amelyen a különleges természetmegőrzési területek fajain és élőhelyein kívül a közösségi szempontból kiemelten jelentős egy meghatározott faj jelentős állománya, élőhelye vagy meghatározott kiemelt jelentőségű közösségi élőhelytípus található. (www.natura.2000.hu, 2012).

1.térkép: Natura2000 és a fesztivál területe (saját szerkesztés <http://geo.kvvm.hu/tir>)

A Soproni-hegység geológiailag az Alpokaljához tartozik, Magyarországon ezen erdők fekszenek a legnyugatabbra. Erdei közt jellemzőek a különböző bükkösök (montán, szubmontán, mészkörülő) és a pannon gyertyános-tölgyeseket. A patakvölgyek mentén égerligeteket és kisebb keményfás ligeterdőket találunk. Itt helyezkednek el a 2012 óta védett területek közé tartozó Ágfalva és Harka körüli mészkedvelő üde sás- és láprétek és kiszáradó kékperjés láprétek.

Kiemelkedő jelentőségű állatfajok is élnek ezen a területen. Ilyen többek közt a ritka hegyiszitakötő, a dunai tarajosgöte és a sárgahasú unka. Előfordul még a területen a sárga gyapjasszövő is. Szintén jellemző a Soproni hegységben az adriai sallangvirág és a leánykökörccsin, amelyek közösségi jelentőségű növényfajok (www.ferto-hansag.hu, 2009; fhnp.nemzetipark.gov.hu, 2009).

Az indoklásban az szerepelt, hogy a rendezvény veszélyeztetett fajokat zavar ill. olyan madárfajokat, amelyek éppen a pótköltési fázisban vannak. Az engedélyre pedig azért volt szükség, mert a fesztivál területe, a Lővér Kemping és mellette lévő legelő, a Soproni Tájvédelmi Területhez tartozik, továbbá Natura2000 védelem alatt áll (Szücs - Sudár, 2012).

Jogosan merül fel a kérdés, hogy miért éppen az idei évben, és miért csak a fesztivál előtt néhány nappal utasították el az engedélyt, ha a Natura2000 területek már az Európai Unió csatlakozásunkkor 2004-ben kijelölésre, 2005 júniusáig pedig véglegesítésre kerültek, a fesztivált pedig már 2002 óta közel ugyanazon a területen rendezték meg.

Először szeretnénk a konfliktus egyik alapját bemutatni, azaz a Natura2000 területek jelentőségét és a kijelölés céljait. Ezt követően felvázoljuk a konfliktus kitörésének okait, körülményeit és lezárulását.

7.1 Mi a Natura2000?

Az Európai Unióhoz való csatlakozásunk kapcsán olyan különleges élőhely típusok kerültek az unióba, amelyek csak Magyarország területén fordulnak elő. Ezeket nevezzük „pannonikumoknak”, ilyenek például a pannon löszgyepek, a pannon gyertyános tölgyesek vagy a szikla füves lejtők. A 275/2004. (X. 8.) Korm. Rendelet foglalja magába a Natura2000 területek kijelölésének menetét, célját, egyéb a területeket érintő szabályokat, a megőrzendő növény-, illetve állatfajokat, és élőhelytípusok listáját.

A Natura2000 területek kijelölésének célja, hogy ezeken a területeken élő fajok valamint élőhelyek kedvező természetvédelmi helyzetét megőrizték, fenntartsák, vagy helyre állítsák. Ezenkívül biztosítani kell a fenntartó vagy létrehozó gazdálkodás feltételeit. A gazdasági fejlődés az érintett területeken azonban nem áll le, de csak az adott környezettel összhangban álló tevékenységek engedélyezettek.

Kétféle területet definiál a kormányrendelet:

- különleges madárvédelmi területeket⁴ és
- különleges természetmegőrzési (ill. a kiemelt jelentőségű természetmegőrzési) területeket⁵.

A tagállamoknak intézkedéseket kell hozniuk a természetvédelmi területek megőrzésére, vagy egy kedvező helyzet elérésére, amelyeket egy kezelési tervben rögzítenek. A nem védett

⁴ *különleges madárvédelmi terület*: olyan közösségi szempontból jelentős természeti értékekkel rendelkező terület, amelyen meghatározott közösségi jelentőségű madárfaj, valamint az meghatározott vonuló madárfaj jelentős állománya, illetve élőhelye található, különös tekintettel a nemzetközi jelentőségű és egyéb vizes élőhelyekre”.

⁵ „*különleges természetmegőrzési terület*: olyan közösségi szempontból jelentős természeti értékekkel rendelkező terület, amely meghatározott faj jelentős állománya, élőhelye, valamint rajta meghatározott közösségi szempontból jelentős élőhelytípus található”.

területek esetében pedig fenntartási terveket hozhatnak létre, amiben már figyelembe vehetnek gazdasági érdekeket is (www.natura.2000.hu, 2012).

A fent említett kormányrendelet kimondja ezen kívül, hogy az igazgatóság csak akkor járulhat hozzá a környezethasználatára vonatkozó tervhez, tevékenységhez, illetve egyéb környezethasználatához, ha megállapítható, hogy azok nem veszélyeztetik vagy károsítják a Natura2000 területet, illetőleg – nem ellentétesek a kijelölés céljaival.

7.2. Az engedély elutasításának okai

Lobenwein Norberttel készített interjúban megtudtuk, hogy a 9 helyrajzi számot érintő fesztiválterületből csupán néhány tartozik Natura2000-es védettség alá és/ vagy a Soproni Tájvédelmi körzet része. A helyrajzi számokat összefoglaló táblázat megtalálható a mellékletben.

A kemping közelében található a Gida-patak, amely mentén közösségi jelentőségű élőhelytípushoz tartozó kőris-éger ligeterdő húzódik a társulás van jelen néhány méter szélességben. Ennek az élőhelytípusnak a veszélyeztetettsége elhanyagolható, mivel a rendezvény közvetlen hatást nem gyakorol a társulásra (Sziget Kulturális Menedzser Iroda Kft., 2012).

A Sziget Kulturális Menedzser Iroda természetvédelmi vizsgálata megállapítja, hogy csupán két terület (6703/4, illetve 0503/4 hrsz-ú földrészletek) esetén merülhet fel védett növényfajok előfordulása. Az is kiderül a hatástanulmányból, hogy különösképpen nem zavarja az állatokat, és nem veszélyeztet védett növényeket és állatokat a fesztivál, mert vagy nem élnek a területen, vagy pedig csak ideiglenesen tartózkodnak ott.. Ehhez hozzájárul az is, hogy a fesztivál időtartama, amikor sokan érkeznek a rendezvényre, 4 nap. Építéssel és lebontással együtt 10 nap, ez alatt az idő alatt azonban sokkal kisebb a tömeg és a zajterhelés.

Az elutasító határozatban az is szerepelt, hogy a szervezők nem megfelelő időben adták be az kérelmet a környezetvédelmi engedélyért. A fesztivál szervezői elmondták, hogy 2012. május 30-án adták be a szükséges dokumentumokat, azaz szűk egy hónappal a fesztivál előtt, pedig 3 hónappal a rendezvény előtt kell hasonló kérelmeket igényelni a környezetvédelmi hatóság indoklása szerint.

A kérelmet követte egy bejárás, ahol a szervezők és több hatóság szakemberei együtt körbejárták a területet a tervekkel, és különböző szempontok szerint vizsgálták meg az engedélyre való jogosultságot. Ezek közül csupán a területileg illetékes, győri székhelyű

zöldhatóság (Környezet- és Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség) utasította el a engedélyt.

Lobenwein Norbert kiemelte, hogy 2012-ben is úgy jártak el mindenben, mint a korábbi években, különösebb változtatások nem történtek, a színpadok helye, tájolása azonos volt. Ezért érte őket is hidegzuhanyként az engedély elutasítása. Leginkább azt sérelmezték, hogy a hatóság nem őket, hanem előbb a sajtót értesítette.

A zöldhatóság az elutasító határozatban azzal érvelt, hogy a Lővér kemping területén védett állatfajok is élnek, amelyek normális életkörülményeit zavarná a zaj és a tömeg. Az is az indokok közt szerepelt, hogy nyár elején lehetnek olyan madárfajok a területen, amelyeknek pótköltése zajlik. Ezen túl a rendezvényt követő helyreállítás pedig csak akkor lehet eredményes, ha utána a területet több éven át nem veszik igénybe (www.hvg.hu, 2012a).

A határozatban hozzátették, hogy biztonsági okokból el kellene távolítani egy csertölgyet a kemping területéről, valamint más fák és bokrok száraz ágait is le kellene vágni, amelyek a menekülési és közlekedési útvonalakon fejlődnek (pl.: fagyal- és vadrózsabokrok).

Egyes források egy soproni erdőszel készített interjút hoztak nyilvánosságra, aki a környezetvédelmi felügyelőség határozatában szereplő indokokat elutasítja. Szerinte a fesztivál nem okoz fennakadást az állatok életében. Elmondta, hogy a szárazság miatt a madarak nem költenek már, valamint a kempingben álló csertölgyet ígyis-úgyis ki kellene vágni. Azt is hozzáfűzte az interjúban, hogy egy korábbi évben végzett kísérlet alapján, amely során szarvasokra nyomkövető készüléket szereltek, az állatokat nem zavarja a fesztivál. Kicsit bentebb húzódtak az erdőben, majd a fesztivál vége után visszaköltöztek eredeti megszokott helyükre. (Prókai, 2012).

Véleményünk szerint azonban nem csak a szarvasokat és a madarakat kellene figyelembe venni. Fontos a különböző ízeltlábúakra és növényekre kifejtett hatás is. Jelentős egyedvesztéssel járhat a fesztivál a növények és az ízeltlábúak esetén az eltaposások miatt, amit viszont szinte lehetetlen elkerülni.

A fesztivál szervezői azt is elmondták az interjúban, hogy más nagyobb eseményeket (korábban majálisokat) is rendeznek az érintett területen, azonban ezek mégis kisebb volumenűek, mint a fesztivál. Valamint, hogy pár éve gyakorló autópálya is működött a terület egyes részein, sőt egy időben szemétlerakó is volt a közelben, a talaj pedig

degradálódott és szennyezett. Ezeket az információkat a helyiekkel történő beszélgetések is alátámasztották.

Azt is megtudtuk a szervezőkkel készített interjúból, hogy az engedélyt elutasító Győri Környezetvédelmi Hatóság vezetőségében változások mentek végbe, új vezető került a hatóság élére. Itt meg lehetne vizsgálni, hogy milyen szerepe van az emberi kapcsolatoknak a környezeti ügyekben, mennyire befolyásolja a törvények, előírások betart(at)ását, azonban erre a dolgozatban nem térünk ki.

Szintén érdekes lehet megvizsgálni a fesztiválszervezés kiforratlan szabályrendszerét, az ún. „fesztiváldzsungel, szabályozási sivatag” jelenséget, amelyre szintén nem térünk ki, de egy másik dolgozat tárgyát képezhetné.

Az engedély elutasítása után „jogi non–sense-re” hivatkozva beperelték a környezetvédelmi hatóságot. A per a mai napig húzódik, ami nyilván költséget jelent mindkét fél számára.

Bár a fesztivált, már 10 éve mindig ugyanazon a területen tartották, a színpadok elrendezése azonos volt a tavalyiével és eddig nem volt semmi probléma az engedélyek megszerzése során, 2012-ben ez máshogy alakult. Ennek oka pedig, amit az elutasító határozatban is említettek, hogy a 2012-es év során a Vidékfejlesztési Minisztérium a 13/2012. (II. 21.) rendelettel a Soproni Tájvédelmi Körzetet kibővítette, így védetté nyilvánította a Fesztivál nagyszínpadának helyet adó Harkai fás legelőt. A védetté nyilvánítás célja a rendelet szerint a Sopron környékén található egyetlen fás legelő, illetve a tájképi értékek megőrzése. A rendelet kiköti, hogy a területen a hulladék lerakását meg kell akadályozni, valamint új építmények létesítése tilos. Ezeken a pontokon ütközött a VOLT fesztivál megrendezése az új minisztériumi rendeletbe, és ezért nem kapták meg a szervezők első körben a környezetvédelmi felügyelőségtől a szükséges engedélyeket.

A védetté nyilvánított területek korábban már a Natura2000 besorolású területek közé tartoztak, de a védetté nyilvánítás egy magasabb fokú védettséget jelent a terület számára. Így lehet az, hogy először idén volt probléma az engedély megszerzésével.

Az engedélyt végül megkapta a fesztivál, ám ezt feltételekhez, és környezetvédelmi intézkedések bevezetéséhez kötötték. Ilyen bevezetendő intézkedések közé tartozik, hogy csak papírpohárban lehet italokat kiszolgálni, tüzet csak kijelölt helyen gyújtani, és a nagyszínpad előtti részt nem lehet kavicsal feltölteni, ahogy a korábbi években tették a szervezők (www.hvg.hu, 2012b). Emellett a szervezőktől azt is megtudtuk, hogy a fesztivált

követő takarítás után a területet újra kell füvesíteni, és eredeti állapotában visszaadni. Ezentúl a résztvevők figyelmét táblákkal kell felhívni arra, hogy Natura2000-es területen tartózkodnak, valamint jövőre, 2013-ban, nem lehet a fesztivált az érintett területen megtartani. (Szücs–Sudár, 2012).

A környezetvédelmi hatóság hirtelen véleménymódosítása valószínűsíthetően gazdasági-politikai okokra vezethető vissza. A VOLT fesztivál hivatalos honlapja közzéteszi, hogy a fesztivál ügye mellett több fontos közszemély lobbizott, mint például Molnár Ágnes államtitkár, országgyűlési képviselő, Szájer József európai parlamenti képviselő és Fodor Tamás, Sopron polgármestere (Nol.hu, 2012). A gazdasági bevételek és környezeti károk összevetésekor feltehetően a hatóság végül az államnak, országimáznak, turizmusnak és a GDP-nek is kedvező gazdasági hatásoknak nagyobb értéket tulajdonított, mint a fesztivál által okozott környezeti károknak (www.tozsdeiskola.hu, 2012). Ugyanakkor a fesztivál szervezői számíthatnak arra, hogy jövőre is konfliktusba kerülnek a zöldhatósággal, ha nem változtatnak semmin. Ezért a konfliktust megelőzendő azt gondoljuk, hogy a fesztivál zöldítése felé való elmozdulás mindenképp javítja az esélyeket arra vonatkozóan, hogy idén elkerüljenek egy hasonló konfliktust.

Ezt még inkább alátámasztja az, hogy fesztivált nem akarják más helyszínre vinni. Amikor arról kérdeztük a szervezőket, hogy jövőre is a Lővér kempingben rendezik-e a fesztivált, azt a választ kaptuk, hogy szeretnék mindenképp Sopronban tartani a VOLT-ot, ott viszont nincs másik alkalmas helyszín. De hozzá tették, hogy hajlandóak a kompromisszumra “nem szeretnénk másik helyszínt keresni, viszont ha kell, akkor körbekerítjük a Natura2000 védettségű területeket, hiszen csak kis részét érintik a fesztiválnak, így megoldható, hogy azok ne sérüljenek”.

8. STRATÉGIAI ÉS OPERATÍV AJÁNLÁSOK A FESZTIVÁLOK ZÖLDÍTÉSÉHEZ

A VOLT fesztivál eddig elsősorban az alvállalkozók révén (a korábbiakban említett ÖKO-Pannon Kft. programjaival) alkalmazott környezettudatos megoldásokat, igyekezett betartani a jogszabályi előírásokat, és 2010-től kezdve kétévente önkéntesen környezeti hatásvizsgálatot készíttetett. Az interjú alapján kiderült, hogy eddig azért nem zöldítettek, mert egyrészt nagy anyagi befektetéssel járna. Ez a probléma megoldható lenne, ha

pályáztatnák a fesztivált különböző támogatásokra, de ahogy azt az interjú során elmondták, a magyarországi viszonylatban nagy volumenűnek számító VOLT esélyei nagyon csekélyek erre a kisebb, alacsonyabb költségvetésű fesztiválokkal szemben. Továbbá mivel a zöld fesztiválok vagy általában a környezettudatos életmód hazánkban még gyerekcipőben jár. A szinte kizárólag hazai közönséget vonzó Szegedi Ifjúsági Napok, a Hegyalja Fesztivál és a Bányai Tó Fesztivál a legkörnyezettudatosabb hazai szabadtéri rendezvények (Morcz, 2012). Ezen túl a szervezők a zöldhatóság által sem érezhették kényszerítve magukat a zöldülésre, így eddig csak apró lépéseket tettek a fenntarthatóság felé.

A zöld fesztivál koncepció alkalmazását azonban a VOLT fesztivál esetében is egy kompromisszumos megoldásnak tekinthetjük a további hatósági konfliktusok elkerülése érdekében.

A korábbi fejezetben megvizsgált befolyásoló tényezők alapján alakítottuk ki ajánlásainkat, melyek elsősorban a VOLT, de más magyar zenei fesztiválok számára is alkalmazhatóak lehetnek. Az ajánlásokban a zöldülés stratégiai és operatív kivitelezéséhez egyaránt adunk ötleteket a hazai és külföldi fesztiválok által már sikeresen alkalmazott gyakorlatok alapján. Ezeknek az ötleteknek az adaptálhatóságát elsősorban a VOLT fesztiválra nézve vizsgáltuk meg, de más fesztivál szervezői számára is relevánsak lehetnek. Az ajánlásokat továbbgondolásra szánjuk, hogy azoknak megvalósíthatóságát mérlegeljék, és lehetőség szerint kivitelezzék.

8.1. Stratégiai ajánlások

Hosszú távú, fenntartható tervezés

Az eddigi tapasztalatok azt mutatták, hogy a szervezők inkább a rövid távú nyereségességet tartják elsődleges fontosságúnak, így a lassabban megtérülő, hosszú távon profitot hozó befektetéseket mellőzik, és hiányoznak hosszú távú célkitűzéseik.

A fenntartható fejlődés érdekében azonban a hosszú távú tervezés mérvadó lenne, hiszen a fenntarthatóvá válás egy hosszú, több lépcsős folyamat, többek között a fesztivál szervezeti átalakulását is magában foglalja.

A tervezés legfőbb lépései a küldetés és célok meghatározása, változtatás az alapvető operációkban, a folyamatok újratervezése, innováció és az üzleti modell újjáépítése, átstrukturálása. (Senge, 2008; Sharp, 2002; The Natural Step, 2009).

Fontos továbbá a fenntartható fejlesztést holisztikusan szemlélni, vagyis nemcsak külön-külön az egyes operációs feladatokra összpontosítani, hanem a szervezés egészét is figyelemmel követni.

Környezettudatos nevelés

A zöldülés motiváló erőiként már említettük az oktatás iránti elkötelezettséget, kifejtettük a fesztiválok és a zene közösségformáló erejének szemléletformálási célokra való kihasználását. Ebben a fejezetben ezt néhány konkrét tippel, példával támasztjuk alá, az ajánlást a külföldi “best practice”-k soraiból válogattuk össze.

A szemléletformálás területén már a VOLT is megtette a kezdő lépéseket, hiszen az ÖKO-Pannon Kft. roadshow-ja, mely interaktív játékokkal mutatja be a szelektív hulladékgyűjtést és a tárgyak csodálatos újrahasznosítását, a VOLT-on is jelen volt.

A legzöldebb magyar fesztivál a Szegedi Ifjúsági Napok, már évek óta élen jár a környezetvédelemben a szervezés és a fesztivál ideje alatt is. A rendezőket a Követ Egyesület segíti abban, hogy a fesztiválozók ökológiai lábnyomát évről évre csökkentsék, és az első hazai fenntartható fesztivállá váljanak. Az újrahasznosításra adott ötleteket például a ReRobot verseny, amely során a fiatalok újrahasznosított anyagokból (például: PET-palack, papír) alkothattak robotokat, vagy az “ökoteregetés” nevű eseményen az érdeklődők mások megunt, de jó minőségű ruháiból válogathattak. A megújuló energiák alkalmazásnak lehetőségét mutatta be a bringa színpad, ahol a hangosításhoz biciklivel tekerték az energiát. (<http://ecolounge.hu>, 2012). A programoknak ezen interaktív formája azért lehet különösen hatásos, mert amellet, hogy oktató, nevelő jelleggel bír, a szórakozás és kikapcsolódás lehetőségét is magában foglalja.

A Zöld-SZIN-téren további környezettudatos programok várták a látogatókat például a re:kocsmá, ami használt és újrahasznosított anyagokból készült: korábbi fesztiválok hirdetéseiből, kiürült PET-palackokból vagy üdítőszüvegek kupakjaiból összeállított padokon és székeken lehetett üldögelni., a klímakapszulában pedig információt kaptak arról, hogy, milyen következményekkel jár a föld átlaghőmérsékletének akár kis mértékű emelkedése is (www.alternativenergia.hu, 2009b).

Jó külföldi példákat találunk a fesztiválozók motiválására: Németországban bevett gyakorlat, hogy a jegy árába “betétdíjat” számolnak fel 5-10 euró mértékben. A belépéskor minden résztvevő kap egy szemeteszsákot, amit ha tele ad le, visszakapja a pénzét. Ezzel ösztönzik a

fesztiválókat arra, hogy ne szórják el a saját szemetüket, valamint adott esetben még össze is gyűjtsék a mások által eldobott üvegeket, poharakat (www.highfield.de, 2012).

Másik figyelemre méltó példa, szintén a környezetvédelemben előljáró németektől, a “10 üresért egy teli” akció. Ennek lényege, hogy ha valaki összegyűjt 10 üres (sörös)dobozt, akkor kap egy teli ajándékba, ezzel sarkallják a résztvevőket környezettudatos viselkedésre.

A Sziget fesztiválon is igyekeznek a résztvevőket megismertetni a környezeti problémákkal, illetve azzal, hogy mit tehetnek a megoldás érdekében. A Zöld Udvarban különböző társadalmi szervezetek ökolábnyom-számítással, fotókiállításokkal, zöld-totóval, kerekasztal-beszélgetésekkel várták a fesztiválókat. Jelen volt több egyesület is, akik mind a fiatalok környezettudatosságát szeretnék erősíteni. A Harmónium Egyesület Aprólépés címmel indított környezeti nevelési kampányt, ami a hulladékkezelés, valamint az energiatakarékosság kérdéseivel foglalkozik. Képviseltette magát a Védegyelet Egyesület is, akik a méltányos kereskedelemért kampányoltak, valamint a WWOOF Magyarország mozgalom, akik által az érdeklődők bio- és egyéb organikus kertészkedési, növénytermelési módszereket ismerhettek meg (www.Ozonenetwork.hu, 2012).

A zenei fesztiválok speciális kategóriát képeznek a rendezvények között, hiszen itt hírességek állnak az esemény középpontjában, és a résztvevők valamilyen személyes passzióból, a zene illetve az előadó iránti szeretetükből, illetve a közösségi élmény miatt látogatnak ki fesztiválokra. A fellépők ebből következően a résztvevőkre motiváló, véleményformáló hatással lehetnek, így környezeti hitvallásukkal alakíthatják a látogatók környezettudatos magatartását. Gyakran emlegetett példa erre a Radiohead kijelentése, miszerint kizárólag olyan fesztiválokra fogadnak el meghívást, ahova teljes kiköltözésük megoldható tömegközlekedés igénybevételével. KT Tunstall pedig biodízel keverékkel működő busszal érkezik a fellépésre. De a Pearl Jam vagy a the Roots is kitűntek a sztárfellépők közül környezeti elkötelezettségükkel, adományaikkal. Amennyiben beállítottságukat rajongóikkal is hatékonyan kommunikálni tudják, és ösztönzik őket, meghatározó befolyással lehetnek a fesztivál kulcsfontosságú érintettjeire.

Egy interjúban Ben Challis, a Glastonbury fesztivál jogtanácsosa azt nyilatkozta, hogy egyre több környezettudatos kérdés jön a fellépők részéről, mely a beszállítókat is környezetbarát megoldások alkalmazására ösztönzik:

„Szeretnénk ha lenne újrahasznosító pont a fesztivál területén.”

„Re:Pohárban szeretnénk az italunkat megkapni.” „Nem kérünk

főlöszlegesen sok ételt a backstage-be!” „A hangpróbát követően kapcsolják le a színpadi áramforrásokat, hogy ne pazaroljanak vele!”
(Molnár, 2010).

Kapcsolati rendszer kialakítása

Az esettanulmány konfliktusának elemzése során kiderül, hogy a VOLT fesztivál esetében a fő konfliktusforrás, mely majdnem a fesztivál eltörlésével járt, alapvetően a szervezők és a hatóságok (elsősorban a környezetvédelmi felügyelőség) közötti nem állandó és megfelelő kommunikációs kapcsolat és kevés együttműködés következménye volt. Az adott konfliktus kulcsmegoldásának tartjuk egy rendszeres, lehetőleg intézményesített együttműködés kialakítását az érintettek között. Érintettek alatt most elsősorban egyik oldalon a fesztiválszervezőket, a másik oldalon pedig az illetékes hatóságok összességét: Észak-dunántúli Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőséget, a Fertő- Hanság Nemzeti park igazgatóságát illetve a további szakhatóságokat értjük. Mivel évente ismétlődő eseményről van szó, fontos, hogy a zöldhatóság egész ne csak a fesztivál ideje alatt, hanem egész évben állandó kapcsolatban legyen a fesztiválszervezőkkel. A zöldhatóság részéről fontos továbbá minden jogszabály módosítás kommunikációja a szervezők felé, akiknek pedig a fesztivál résztvevőszámában, területében, jellegében bekövetkező változásokat kellene, hogy időben kommunikálják a felügyelőség felé.

A zöldhatóságnak ugyanakkor érdemes a környezeti hatásvizsgálati és az egységes környezethasználati engedélyezési eljárásról szóló általános (314/2005. (XII. 25.) Korm. rendelet) jogszabály mellett egy a rendezvényekre, esetleg fesztiválokra vonatkozó keretrendszert kialakítani, mivel a rendezvények időszakosságuknál és rövid időtartamuknál fogva a természeti területhasználat speciális kategóriájába esnek.

A kapcsolatiépítés következő fokának pedig egy olyan együttműködést tartunk, mely során a VOLT fesztivál a zöld fesztivál koncepció alkalmazásával elindul a zöldülés útján. Hiszen a zöldítés egyik előnye, ahogy azt korábban a Lynes –modell felvázolásakor említettük, hogy a szabályozásokból fakadó súrlódások a hatóságokkal elkerülhetők ill. megelőzhetők, vagyis megoldást adhatnak esettanulmányunk problematikájára.

A kapcsolati rendszer többi ágát képezik az alvállalkozók, beszállítók és más fesztiválokkal való jó viszony, esetleg szövetség vagy egyesület kialakítása. Mivel a VOLT fesztivál a Sziget Kulturális Menedzser Iroda Kft. szervezésében jön létre, mely a másik két nagy hazai fesztivál a BalatonSound és a Sziget szervezője is, lehetővé válik a know how

gördülékenyebb áramlása a nagy fesztiválok között. De érdemes lenne egy magyar zenei fesztiválokat magában foglaló fenntartható fesztiválszövetséget létrehozni, illetve európai megfelelőikkel felvenni a kapcsolatot, mint például a Green Music Alliance, vagy a korábban már említett Sustainable Event Alliance vagy a Yourope, the European Festival Association. Megemlítendő, hogy első magyarként nemrég a Sziget Fesztivál csatlakozott az utóbbi szervezethez. A csatlakozás megoldást jelenthetne a zöldítés akadályai kapcsán említett tudáshiány kielégítésére, hiszen ezeknek a szövetségeknek az elsődleges célja a tapasztalatok megosztása.

Tanúsítvány, díjak megszerzése

Az ötödik fejezetben felsorolt tanúsítványok valamelyikének megszerzése, vagy zöld díjak elnyerése két szempontból számít fontos lépésnek. Egyrészt keretet ad a fenntartható fejlődési folyamatnak, így a fenntarthatósággal kapcsolatban felmerülő kérdéseket, tisztázatlanságokat sikeresebben megérti a vállalat.

Másrészt az általánosan elfogadott szabályrendszerek használata, tanúsítványok megszerzése a külvilág felé (hatóságok, ellátási lánc stb.) is kommunikálja a vállalati értékeket. Az ISO20121 vagy a BS8901 a jövőben várhatóan egyre jelentősebb szerepet fog betölteni a fenntartható eseménymenedzsment szabályozásában.

Zöld díjak megszerzésének célkitűzése jó kezdő lépés lehet a fenntarthatóság útján, mivel ezáltal önmagát ösztönzi a fesztivál a minél jobb környezeti eredmény elérésére. Másrészt pedig szintén az egyes érintettek (elsősorban a résztvevők) növekvő zöld igényeinek kielégítésére is alkalmas, hiszen a fesztiválozóknek egy zöld fesztivál díj vagy embléma sokkal egyszerűbben értelmezhető, mint akár egy ISO tanúsítvány, CSR küldetés vagy egy hatásvizsgálat eredménye.

8.2. Hogyan legyen zöld? Operatív ajánlások a VOLT számára

Az operatív tippjeinket a VOLT Fesztivál számára a németországi környezeti ügyekért felelős minisztérium által kiadott dokumentum alapján különböző témánként csoportosítva foglaljuk össze. A kiadvány szerint a következő témák relevánsak egy környezettudatos, és társadalmilag elfogadott konferencia vagy rendezvény esetén.

Mobilitás

Ide tartozik a résztvevők rendezvényre való oda-és elutazása. Általában ez okozza a legnagyobb környezeti terhelést egy esemény során. Az utóbbi időben elterjedt a klímasemleges mobilitás ötlete. Ez alatt azt értjük, hogy rendezvény minden szén-dioxid kibocsátását kompenzálják, azzal hogy kibocsátási jogokat vesznek. Egy igazán klímasemleges rendezvénynél még az energiafelhasználással kapcsolatos kibocsátást is figyelembe kell venni. Ezt segítő már több honlap is létrejött⁶, melyek ötleteket adnak, vagy a kibocsátás kalkulációban segítenek⁷ (Dubrikow, et al., 2010).

Melt! fesztiválra Kölnből egy vonathotel indul. Akik ezt az utazási lehetőséget választják, a fesztivál közelében aludhatnak (a vonaton). Ez az utazási forma nagyon népszerű Németországban, hiszen kényelmes és emellett még környezettudatos is (Weihser, 2010b). Az utazás során kibocsátott CO₂ csökkentése érdekében például a rendezvény honlapján létrehozható egy olyan portált, ahol a résztvevők egymással kapcsolatba léphetnek, hogy együtt utazzanak egy autóban a rendezvényre.

Helyszín

A helyszínek kiválasztásánál fontos szerepet játszik a hulladékkezelés, az energia beszerzésének lehetősége, a vízhasználat, valamint a közlekedés. A legtöbbről külön pontban szólnunk, itt csupán a közlekedésre térünk ki.

A helyszín kiválasztásánál fontos, hogy tömegközlekedéssel jól megközelíthető legyen. Ha nem akkor pedig ajánlott lehetőleg biodízzel működő shuttle-buszok indítása, vagy kölcsönkerékpárok biztosítása, illetve a telekocsi programok szervezése a résztvevők számára (Dubrikow, et al., 2010)⁸.

Energia és klíma

Erre a témakörre már részben szó esett a mobilitás kapcsán is. A közlekedésből adódó energia felhasználás mellett a fűtés, hűtés, a világítás, és a hangosítás során elhasznált energia mennyisége kiemelkedő. Mivel az energiafogyasztás általában CO₂ kibocsátással jár, terhelést jelent a környezet számára (Dubrikow et al., 2010).

⁶ Például: www.atmosfair.de, www.myclimate.de

⁷ Bár egy fesztivál esetén nem releváns, de sok esetben érdemes végig gondolni, hogy tényleg szükség van-e a találkozóra, vagy megfelelő-e egy videó-, vagy telekonferencia.

⁸ +1 tipp ne rendezzünk fesztivált természetvédelmi területen.

Ezért a cél az, hogy az energiaigényt minimalizáljuk, többek közt energiahatékony eszközökkel, mint például halogén izzók vagy LED lámpák, valamint új, energiatakarékos eszközök (pl.: hűtőszekrények) alkalmazásával. Ezeket például délelőtt, amikor nincs vagy csak kisebb a kereslet a hűtött italok iránt, ki lehet kapcsolni (Weihser, 2010a).

Elkerülendőek továbbá a túlzottan fűtött/hűtött termékek. A kibocsátott üvegház hatású gázok kompenzációjára itt is lehetőség van, kompenzációs tanúsítványok megvásárlásával.

Vállalatok számára ma már biztosított a lehetőség, hogy zöldenergiát vegyenek, de maguk is telepíthetnek napkollektorokat meleg víz előállítására. De láttunk olyan képeket külföldi fesztiválokról, ahol a háttérben ott vannak a szélkerekek (ld.: Mellékletek).

Termékek és szolgáltatások beszerzése

Fontos, hogy a lebonyolításhoz szükséges termékek és szolgáltatások is környezetbarátok legyenek. Lehetséges intézkedés ezzel kapcsolatban a szervezés során a felhasznált papírmennyiség csökkentése. Átvehető a SZIN gyakorlata is, azaz a nyomtatott programfüzetek helyett digitális táblákon találták a fesztiválozók a különböző információkat.

A sátrak esetén a fa padozat, és az újrahasznosított anyagok nagyban hozzájárulnak az esemény környezetterhelésének csökkentéséhez. Ide tartozik továbbá a környezetkímélő tisztítószer használata is (Köhler, 2010). Szintén a sátrakhoz kapcsolódó zöld kezdeményezés, a komposztált anyagból készült sátorok használata a Glastonbury Fesztiválon. Ennek azért van jelentősége, mert a fesztivált egy legelőn rendezik, sokan egyszerűen ott hagyják a sátrukat. Mivel azonban egy réten van a fesztivál, nem okoz problémát, ha a tehenek, vagy más állatok megesszik az ott maradt karókat (Molnár, 2010).

Catering, étkeztetés

Ide tartozik a résztvevők étkeztetése, valamint az élelmiszerek helyszínre szállítása is. Sok fesztivál a régióból választja meg szállítóit, partnereit, hogy a szállítási útvonalakat és ezzel együtt a csomagolást valamint a termelt hulladék mennyiségét is minimalizálják, és így kímélik a környezetet. Továbbá támogatni kell a környékről beszerzett szezonális (bio)élelmiszerek kínálatának bővítését (Borowski, 2012). A SZIN-en erre is volt példa: a Zöldplacon helyi termelők áruiból készült reggelit kínáltak. Ennek további előnye, hogy erősítik a helyi gazdaságot.

Fontos a megfelelő minőségű vezetékes víz biztosítása, ami által a csomagoló anyagok és a szállítás is megspórolhatóvá válnak a palackozott vizekhez képest (Dubrikow et al., 2010).

Hulladékgazdálkodás

Már a fentiekben is említettük a hulladék mennyiségének csökkentését, mint célt. Most szeretnénk kicsit bővebben kitérni erre a témára is. Ajánlott a három “R” (Reduce, Reuse, Recycle – csökkentés, újrafelhasználás, újrahasznosítás) figyelembe vétele. Elsősorban az “egyutas” termékek (pl.: műanyag poharak) használatát kell visszaszorítani. Erre az elvre épül a már több hazai fesztiválon is bemutatott (betétdíjas) RE:pohár. A Rock for Nature nevű ökofesztiválon például a látogatók pedig fából készült kanállal ehetnek (Rath, 2008).

A hulladékproblémát a szervezők persze nemcsak az önkéntesekre, hanem a fesztivál minden látogatójára számítva igyekeznek megoldani. Ezt kreatív rendszerekkel lehet kezelni: például a korábban már említett “10 üresért egy teli” akcióval, vagy minden Hulladékcsera ponton leadott (szelektíven gyűjtött) zsák hulladékért, műanyagpohárért, PET palackért és aludobozért kisebb ajándék jár. Ezt is lehet továbbfejleszteni, például ajándék helyett engedmények biztosításával. Ezen módszerek alkalmazásával csökken a szétszórott szemét mennyisége a fesztiváletterületen (Kelemen, 2010).

Vízgazdálkodás

Kiemelkedő szerepe van a felelősségteljes vízfelhasználásnak is, hiszen a víz is egy szűkös természeti erőforrás. Két részre osztható ez a témakör: egyrészt a vízfelhasználás csökkentésére, másrészt pedig a szennyvíz szennyezettségének alacsony szinten tartása. Az elsőre lehet megoldás a WC-k leöblítésére a szürkevíz, vagy esővíz használata, a másodikra pedig a vízszennyezés csökkentése különböző szűrőkkel, valamint biológiailag lebomló tisztítószer alkalmazása (Köhler, 2010).

Ajándékok

A rendezvények keretein belül átadott ajándékoknak egyrészt környezetbarát módon előállítottak, másrészt olyannak kell lenniük, hogy rövid távon ne kerüljenek a szemetesbe. Sőt adott esetben azt is felül kell vizsgálni, hogy nem-e lehet őket elhagyni, vagy valamilyen immateriális ajándékkal helyettesíteni. Ennek a témának a fesztiválokon is van jelentőségük, hiszen a korábbi pontokban volt már arról szó, hogy a környezettudatos viselkedés vagy hulladékgyűjtés ajándékokkal honorálhatóak, ezzel motiválva a résztvevőket.

Ha mégis ajándékozunk, akkor annak mindenképp hasznosíthatónak és környezetbarátnak, étel- és ital esetén pedig lehetőleg a régióból származó szezonális, vagy fair trade étel- és italnak kell lennie, de jó megoldás az engedmények biztosítása is.

Kommunikáció

Ha egy rendezvényt zölden szeretnénk szervezni, akkor mindenképp fontos ezt már a tervezési fázisban eldönteni, és a célokat kitűzni, amiket pedig döntéshozók szintjén is kommunikálni is kell. Már a tervezés során érdemes egy felelőst kinevezni, aki a rendezvény környezetvédelmi kérdéseivel foglalkozik. Fontos szerepe van a nyilvánosságnak is, hiszen egy rendezvény csak akkor lehet igazán környezettudatos, ha erről minden érintett tud, és ösztönözve érzik magukat, hogy a kitűzött célokat elérjék. Ehhez információkat kell nyújtani számukra a környezeti koncepcióról.

Szociális szempontok

A szervezésnél a hátrányos helyzetűekre, és a fogyatékkal élő embertársainkra is figyelni kell, hogy számukra is biztosítsuk a megfelelő feltételeket, például a mozgásukban korlátozottak számára akadálymentesített épületek/sátrak. Emellett az esélyegyenlőségre is hangsúlyt kell fektetni.

9. ÖSSZEGZÉS

Jelen dolgozatunkban arra kerestük a választ, hogy milyen motiváló és hátráltató tényezők vannak a rendezvények, ezen belül is a zenei fesztiválok zöldülésének. Először bemutattuk a fesztiválok gazdasági, társadalmi, és környezeti hatásait a VOLT fesztivál példáján keresztül. Röviden úgy foglalhatjuk össze, hogy a gazdaságra többnyire kedvező befolyással van egy fesztivál, hiszen adófizetőként hozzájárul a költségvetéshez, munkalehetőséget teremt. Viszont környezeti szempontból csak a fesztiválrendezés ellen szóló érveket sorakoztathatunk fel. Egyedüli kedvező hatása lehet, hogy a résztvevők megszívlelik a környezetvédelemmel kapcsolatos programokon hallottakat, látottakat, és ezeket a mindennapjaikba is beleépítve környezettudatosabban élhetnek. Ezt azonban más formában is meg lehet valósítani, és nem kell érte olyan nagy árat fizetni, mint egy fesztivál megrendezése esetén.

Ezt követően felvázoltuk a zöld fesztivál koncepcióját, itt kitértünk ennek kritikájára is, miszerint egy fesztivál nem lehet zöld, ez nem fér össze a rock'n'roll életérzéssel.

Mivel nincs egzakt definíció a fenntartható és zöld rendezvényekre, a kutatás során olyan tanúsítványokat vizsgáltunk meg, amelyeket kifejezetten rendezvények, és fesztiválok számára hoztak létre, ilyen például az ISO20121, a BS8901, de van az EMAS-nak és a GRI-

nek is külön fesztiválokra vonatkozó fejezete. Ezen túl a zöld fesztivál díjak követelményeit elemeztük.

Azt is tudni szeretnénk volna, hogy egyáltalán miért válik egy fesztivál zölddé, valamint melyek azok a tényezők, amelyek hátráltatják ezt a folyamatot. A zöldülés motivációinak vizsgálata után megállapítottuk, hogy az egyik legfontosabb tényező a személyes elhivatottság (szervezők, dolgozók), valamint látogatók bevonása, hogy partnerként együttműködjenek, ehhez pedig szükséges az elismerés, és az ösztönzés. A hátráltató tényezők közül a legfontosabb pedig a pénz-, és tudáshiány valamint a zöld infrastruktúra kiépítetlensége. Ezeken keresztül jutottunk arra a konklúzióra, hogy az alapproblémánk megoldása elsősorban a hatóságokkal való kapcsolat javítása lenne, a zöld fesztivállá alakulás pedig egy hosszú távú megoldás lenne a hasonló jövőbeli problémák elkerülésére. Sőt versenyelőnyt is jelenthet a fesztiválok közötti versengés során, amihez imázsjavító hatása is hozzájárulhat.

Az elmélet áttekintése után áttértünk a gyakorlatra, és a VOLT fesztivál körül kialakult konfliktusra. Feltártuk a konfliktus különböző jelentésrétegeit, ugyanis több téren is megfigyelhető volt a probléma. Elsődlegesen környezet és természetvédelmi nézeteltérésről volt szó, a kutatás során azonban kiderült, hogy a háttérben politikai és gazdasági vonatkozása is van: például az említett vezetéváltás. A kutatás alapján az utolsó fejezetben arra vázolunk fel ötleteket, hogy melyek azok a stratégiai és operatív intézkedések, amelyek által a VOLT vagy más fesztivál zölddé és fenntarthatóvá válik.

A kutatás során több olyan kérdés is felmerült, amiket tovább lehetne vizsgálni, ezekre korábban röviden utaltunk, ebben a dolgozatban – terjedelmi okokból – azonban nem térünk ki rájuk bővebben. Ilyen kérdés például, hogy mennyire befolyásolják az emberi kapcsolati hálók a környezetvédelemre való elköteleződést, vagy az előírások alól való kibúvást, ezzel „megúsza” a csak nyügnék tekintett környezettudatosságot. Továbbá a kiforratlan szabályrendszer, az ún. „fesztiváldzsungel, szabályozási sivatag” jelenség is további tanulmány tárgya lehet. Érdekes lenne megvizsgálni a hazai fesztiválok résztvevőinek hozzáállását a fenntarthatósághoz, illetve ennek megnyilvánulási formáit fesztiválokon, valamint azt is, hogy vannak-e elvárásaik a fenntarthatósággal kapcsolatban, illetve a fesztivál kiválasztásánál figyelembe veszik-e, hogy zöld-e a fesztivál, ők maguk figyelnek-e a környezetkímélésre a hétköznapiakban (pl.: szelektív hulladékgyűjtéssel, nem szemetelnek, lebomló sátrak, telekocsi, tömegközlekedés, slow food, fair trade stb.)?

Más irányú kutatás témája lehet az az összetett probléma, ami itt megjelenik és egyébként sokszor előfordul: azaz egy gazdaságilag kedvező hatású jelenségnek környezetileg káros

következményei vannak. Ezeknek az értékelése pedig nehéz és komplex. Hogyan lehet összehasonlítani egy faj vagy táj értékét az adóbevételekkel és munkahelyekkel? Erre több módszert is kidolgoztak (Marjainé Szerényi, 2001), dolgozatunk kereteibe ennek kifejtése azonban nem fért bele.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a kritikák ellenére is szükség van a fesztiválok zöldítésére ésszerű határok közt, azaz amíg a zöldítés nem jár negatív környezeti vagy gazdasági mérleggel. Negatív környezeti mérleg alatt itt azt értjük, hogy például a zöld infrastruktúra használata elvileg biztosítja a környezeti terhelés csökkentését. Azonban ha csak a rendezvény idejére állítják fel, akkor az valószínűleg több környezetre káros kibocsátással jár, mint amennyit a zöld infrastruktúra használatával „megspórolunk”.

Mivel fesztiválok előreláthatólag még sokáig lesznek, ezért úgy gondoljuk, hogy szükség van ezek minél kisebb környezeti terheléssel való lebonyolítására. Erre ad lehetőséget a zöld fesztivál koncepció.

A VOLT Fesztivál konkrét vonatkozásában a hatósággal kialakult konfliktust is feloldhatja a zöld fesztivál koncepció, hiszen – mint azt a Lynes–modell bemutatásánál is említettük – a zöldülés egyik előnye, hogy elkerülhetők a szabályozásokból fakadó súrlódások a hatóságokkal.

A VOLT Fesztivál problémájából kiindulva megállapítottuk a magyar fesztiválok mérsékelt zöldülési igényeit, illetve hajlandóságát. A rendezvények környezeti hatását, illetve a külföldi mintákat elemezve, arra következtetésre jutottunk, hogy elengedhetetlen, hogy a magyar fesztiválok is áttérjenek a zöld fesztivál koncepcióra, és arra, hogy a fenntartható eseménymenedzsment keretei között működjenek. A VOLT fesztiválnak még rengeteg lehetősége van a zöldülésre, jelentősen csökkentheti látogatóinak ökológiai lábnyomát, ha nagyobb részben használna megújuló energiát. További eszköz még a megfelelő szervezés, illetve olyan ösztönzők bevetése a fesztiválozók megmozgatására, amik külföldön, de akár már hazánkban is működnek. Így a környezetet kevésbé terheli a fesztivál.

Ahogy azt korábban említettük a fesztivált olyan területen rendezik, ami egyedülálló a környékén, valamint olyan növények és állatfajok élőhelye, ami közösségi (EU) szinten is kiemelt jelentőségű. Így kérdés, hogy a gazdasági érdekeket érdemes-e a környezeti szempontok elé helyezni.

10. MELLÉKLETEK

1. A VOLT FESZTIVÁL ÁLTAL ÉRINTETT TERÜLETEK HELYRAJZI SZÁMA, ÉS AZOK EGYÉB BESOROLÁSA

Terület	Helyrajzi számok
Fesztivál által érintett helyrajzi számok	Sopron 6703/4, 6703/7, 6703/10, 6703/11, 6703/12, 0503/1, 0503/4, 0504/5, 0504/6
2012-ben Soproni Tájvédelmi Körzet részévé nyilvánított területek	Sopron: 0503/4, 0504/5, 0504/6.
Natura 2000 terület:	Sopron 0504/5, 0504/6, 0503/4, 6703/7.

Forrás: Sziget Kulturális Menedzser Iroda Kft., 2012

2. SZÉLKERÉK A ROSKLIDE FESZTIVÁL TERÜLETÉN

Forrás: <http://crayoncrisis.com/2010/07/roskilde-festival/>

3. A VOLT FESZTIVÁL ÉRINTETTELEMZÉSE

A következőkben a konfliktus érintettjeit szeretnénk bemutatni.

A Fesztivál érintettjei:

- Fesztiválszervezők
- Fesztiválozók
- Fellépők
- Környékbeliek
- Hatóságok
- Élővilág: állatok és növények
- Környezetvédők
- Sopron
- Szponzorok

A Fesztiválszervezők érintettsége egyértelmű. Ha elmaradt volna a fesztivál rengeteg már felmerült költségnek nem lett volna fedezete, hiszen a másik érintett csoport, a fesztiválozók, visszakövetelték volna a bérletekre, jegyekre kifizetett pénzüket, így ami eddig befolyt pénzüsszeg ki is áramlott volna a kasszából. Mivel a fesztivál még nem kezdődött el, de az előkészületek már javában folytak, bevételek még nem, de kiadások már jelentkeztek. A fesztivál szervezőinek érintettsége gazdasági jellegű, céljuk az igényes szórakozási lehetőség nyújtása mellett a nyereség realizálása.

A fesztiválozók leginkább azért látogatnak el egy-egy rendezvényre, hogy jól érezzék magukat, élvezzék a zenét, vagy más programok miatt vesznek részt a fesztiválon. Általában ismerősökkel, nagyobb baráti társaságok érkeznek az ilyen típusú eseményekre. Céljuk a személyes hasznaiknak a maximalizálása.

A fellépőknek a fesztiválon való megjelenés elsősorban a személyes igényeket elégíti ki, az önmegvalósítás egyik formája, másodsorban gazdasági motivációik vannak, hiszen bevételük származik a fellépésből. A zenészeknek ezen kívül azonban nagyon fontos szerepük van a környezeti nevelésben, hiszen rajongóikat arra sarkallhatják tetteikkel illetve zeneszövegeikkel, hogy tegyenek a Földünkért.

Jó példa erre a Radiohead, akik elkötelezték magukat a környezetvédelem mellett. Ennek következtében több szokásukat is megváltoztatták a koncertkörútjaik során, hogy az ökológiai

szempontokat is figyelembe véve környezetileg felelős(ebb) módon turnézhasználnak. A koncerttechnika szállításánál a légi szállítást közúttal és tengerivel helyettesítik. Ezen túl nem vállalnak fellépést, olyan helyen, ami tömegközlekedéssel nehezen megközelíthető, mert akkor a látogatók arra vannak kényszerítve, hogy autóval menjenek a koncertre, aminek így a szén-dioxid kibocsátása magas. A zenekar tagjai egyik körútjukon például 100%-ban PET palackokból készült esőkabátot viseltek, és népszerűsítettek (www.alteernativnergia.hu, 2009a). Ezenkívül egy a klímaváltozást bemutató dokumentumfilmhez is zenét készítettek, összesen 14 számmal járultak hozzá, a Maldív-szigetéről szóló The Island President című filmhez. A zenekar frontembere a következőt posztolta hivatalos honlapjukon a filmmel kapcsolatban:

"A film a Maldív-szigetéről szól, és vezetőjük, Nasheed elnök azon erőfeszítéseiről, hogy hangot adjon apró nemzetük az éghajlatváltozással folytatott küzdelmének. Hacsak nem történik valami, ami megállítja a tengerszint emelkedését, mindenüket el fogják veszíteni, az egész ország víz alá kerül. Azért adtuk a zenéinket a filmhez, hogy segítsenek elmesélni ezt a történetet" (Kakrik, 2012).

A környéken lakók számára a fesztivál ideiglenes munkahelyeket teremt, hiszen a fesztivál területét fel kell építeni, majd le kell bontani, ill. közben is a keletkező hulladékot össze kell gyűjteni és el kell vinni. Azonban érintettek a fesztivál zaja által is. Ugyanakkor személyes életterületüket zavarhatja a hangoskodó fesztiválozók

Az érintett terület élővilágára negatív hatással van egy fesztivál lebonyolítása. A zaj, és a tömeg mindenképp megzavarja az állatok normális életvitelét, még akkor is, ha tudnak alkalmazkodni, rá vannak kényszerítve, hogy új területen éljenek. A növények pedig, mivel nem tudnak helyet változtatni, ki vannak téve annak a veszélynek, hogy taposás által elpusztulnak. Ugyanez mondható el az ízeltlábúakról is, annak ellenére is, hogy ők képesek mozogni. Az élőlényeket képviselik a környezetvédők a viták során, mivel az állatok és növények nem tudják az érdekeiket megvédeni.

A hatóságok adják ki az engedélyeket, így nekik kötelességük alaposan megvizsgálni a fesztivál minden hatását.. Ahhoz, hogy jó döntést hozzanak környezeti és társadalmi szempontból egy beruházásról, vagy ebben az esetben a fesztivál megrendezésével kapcsolatban, a döntéshozatal előtt környezeti hatásvizsgálatot kellene készíteni. Ezt optimális

esetben a szervezők állítják össze, és a környezetvédelmi felügyelőség felülvizsgálja és elbírálja, vagy rosszabb esetben a hatóságnak kell elkészítenie.

Sopron gazdaságilag szintén érintett a vizsgált szituációban. Egyrészt a korábban már említett munkahelyek szempontjából pozitív hatással van a fesztivál a munkanélküliség elleni küzdelemre, másrészt a fesztivál adót fizet a városnak, amiből fejlesztéseket vagy egyéb beruházásokat tud megvalósítani a város vezetősége. De nem elhanyagolható a turizmus, és a helyi szolgáltatók forgalmának fellendülése sem, hiszen a városba érkező fesztiválozóknak szükségük van szállásra, ételre, italra, egyéb szolgáltatásokra, amelyeket többnyire a helyiek nyújtanak a vendégeknek. Sokan csak a fesztivál miatt látogatnak el a városba, de ha már elutaztak addig, akkor talán maradnak még pár napot a fesztivál után, esetleg előtte. Az is köztudott, hogy a fesztiválturisták általában többet költenek, mint más vendégek. Összesen 34 ezren látogattak el 2008-ban a rendezvényre, és mintegy 25 ezer vendégéjszakát generált csak a VOLT. A 2009-ben megjelent a KPMG jelentése, mely szerint a VOLT Fesztivál 2008-ban 277 millió forintos adóbevételt jelentett a költségvetésnek, míg a következő évre már 340 millió forintra becsülték a fesztivál által generált adóbevételt. Az elemzés szerint az átlag fesztiválozó körülbelül 38 ezer forintot költött 2008-ban a VOLT Fesztiválon, A jelentésből az is kiderül, hogy a fesztivál jelentősen hozzájárul a régió, valamint a város ismertségéhez, imázsának javításához és a gazdasághoz is (Beke, 2009).

Azonban nem csak gazdaságilag, hanem kulturális és társadalmi jelentősége van a fesztiválnak, így ezekből a szempontokból is érintett a város. Hiszen a fesztiválok jellegüktől függően a helyi kultúra és szokások megerősítését is szolgálhatják, a helyi kultúrát bemutathatják, így ismertté téve azt. A fesztiválok lehetőséget nyújtanak a helyi művészek támogatásában és előremozdításában, továbbá teret biztosítanak egy nagyobb közönség előtti bemutatkozásra (www.gsztujsag.com, 2010).

A szponzorok szintén gazdaságilag érintettek, igaz inkább csak közvetetten. Számukra a fesztivál kiadást jelent, pénzzel járulnak hozzá a fesztivál lebonyolításához, és ezzel ellentétben hozzájárul a marketingtevékenységhez, reklám felületet kapnak a helyszínen (pl.: egy színpad róluk kapja a nevét). Tehát közvetlenül nem kapcsolható bevétel a szponzori tevékenységhez, de megjelenhetnek nagy közönség előtt, növeli az ismertségüket, javíthatja, alakíthatja a célcsoport vállalatról alkotott képét. Ezek pénzzel nehezen kifejezhető értéket adnak a vállalatnak.

11. HIVATKOZÁSOK JEGYZÉKE

Könyvek, cikkek

- Beke Károly(2009): *Milliárdos adóbevételt hoznak a nyári fesztiválok a költségvetésnek*. Menedzserforum. http://www.mfor.hu/cikkek/Milliardos_adobevetelt_hoznak_a_nyari_fesztivalok_a_koltsegvetesnek.html Letöltés ideje: 2012.10.31.
- Borowski, Timo(2012): *Rock'n roll ist grün*. <http://www.european-circle.de/greenmag/greenmag/datum/2012/07/19/rockn-roll-ist-gruen.html> Letöltés ideje 2012.10.28.
- Bottrill, Catherine – Lye,Geoff – Boykoff, Max – Liverman Diana (2008): *First Step. UK Music Industry Greenhouse Gas Emissions for 2007*. Oxford University, Environmental Change Institute, Kézirat http://www.juliesbicycle.com/media/research/JB_First_Step_e-report-revisedjan09.pdf Letöltés ideje: 2013.03.13.
- Briggs, Mark (2012): *Can festivals ever be green?* http://www.theecologist.org/green_green_living/out_and_about/1378954/can_festivals_ever_be_green.html Letöltés ideje: 2013.03.14.
- Csorba Zsuzsanna(2012): *A VOLT fesztivál egész területét bejárhatóvá tették a mozgáskorlátozott embereknek*. Közelkép, http://kozelkep.hu/index2.php?option=com_content&task=emailform&id=932&itemid=78. Letöltés ideje:2012.10.26.
- Csutora Mária – Kerekes Sándor(2004): *A környezetbarát vállalatirányítás eszközei*. Budapest, KJK Kerszöv.
- Csutora Mária (2012): *A fenntarthatósági indikátorok fejlődése*. Budapesti Corvinus Egyetem, kézirat.
- Csutora Mária – Kerekes Sándor – Harangozó Gábor – Németh Patrícia – Zsóka Ágnes (2006): *Befolyásunk a vállalatok környezetvédelmi magatartására, Környezeti Nézőpontok*, Budapesti Corvinus Egyetem
- Dubrikow, Klaus-Michael – Dr. Jaeckel, Ulf Dietmar – Schmidt-Räntsch – Annette, Dr. Eggers – Hans-Hermann – Kase Dagmar (2010): *Leitfaden für die nachhaltige Organisation von Veranstaltungen. Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit (BMU)*. http://www.bmu.de/fileadmin/Daten_BMU/Bilder_Unterseiten/Themen/Wirtschaft_Produkte_Ressourcen/Produkte_und_Umwelt/Umweltfreundliche_Beschaffung/broschuere_leitfaden_umweltgerecht_bf.pdf Letöltés ideje: 2013.03.01.
- Fábos Erika(2012): *Bulipénzek a büdzsének - Balaton Sound, Sziget, Volt*. Világgazdaság. <http://www.vg.hu/vallalatok/turizmus/bulipenzek-a-budzsenek-balaton-sound-sziget-volt-380328>. Letöltés ideje: 2012.10.25.
- Halmay Richárd — Kovács Bence — Nagy Tamás — Újszászi Györgyi (2006):*Ajánlások zöld fesztiválok szervezéséhez*. Budapest, Független Ökológiai Központ Alapítvány.
- Hall, C. Michael(2012): *Sustainable mega-events: beyond the myth of "balanced" approaches to mega-event sustainability*. University of Canterbury. http://www.academia.edu/822520/Sustainable_mega-events_beyond_the_myth_of_balanced_approaches_to_mega-event_sustainability Letöltés ideje: 2013.03.01.
- Héra Gábor – Ligeti György (2005): *Módszertan*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Hunyadi Zsuzsa — Inkei Péter — Szabó János Zoltán(2006): *Fesztivál-világ*, Budapest, NKA-kutatások 3. http://www.balatonregion.hu/bpp/ufiles/dk/98/2/1/Inkei_Peter.pdf Letöltés ideje: 2012.10.20.
- Kakrik Henrietta(2012): *Rockerek a környezetvédelemért*. <http://www.felsofokon.hu/rietta-blogja/2012/08/24/rockerek-a-kornyezetvedelemert>. Letöltés dátuma: 2012.10.30.
- Kalocsai Kristóf (2012): *Zaj, por, szemet. Fesztiválok hátulról*. http://www.szimpatika.hu/cikkek/3022/zaj_por_szemet_fesztivalok_hatulrol. Letöltés ideje: 2012.10.24.

- Kelemen Anna (2011): *Hét nyári fesztivál csatlakozott a szelektív hulladékgyűjtés rendszeréhez*. Közelkép, http://kozelkep.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=718:hny-fesztivcsatlakozott-a-szelekthulladys-rendszerz&catid=24:kult&Itemid=78 Letöltés ideje: 2012.10.10.
- Kiss Gréta (2012): *Odú-adóval támogatták a természetvédelmet a Campuson fesztiválozók*. Közelkép, http://kozelkep.hu/index2.php?option=com_content&task=emailform&id=970&itemid=78 Letöltés dátuma: 2012. 10. 17.
- Kovács Bence – Újszászi Györgyi(2009): *Zöld fesztiválok*. Budapest, Turizmus Bulletin, XIII. évf, 3. sz.
- Köhler, Astrid(2010): *Der Leitgedanke dazu lautet: Reduzierung ist gut, Vermeidung ist besser. (Events: das Gleiche in Grün, Behörde für Stadtentwicklung und Umwelt, Hamburg, kézirat.*
- Kundi Viktória (2012):*Fesztiválok városokra gyakorolt gazdasági- és társadalmi-kulturális hatásainak elemzése. A győri Magyar Táncfesztivál és a Miskolci Operafesztivál példáján keresztül*. Széchenyi István Egyetem, doktori értekezés- tervezet.
- Laing, Jennifer(2008):*How green was my festival: Exploring challenges and opportunities associated with staging green events*. International Journal of Hospitality Management, <http://www.sciencedirect.com/science/journal/02784319> Letöltés ideje: 2012.10.24.
- Mair, Judit – Jago, Leo(2009): *The development of a conceptual model of greening in the business events tourism sector*, 77-94.o.
- Mair, Judith – Lang Jennifer(2011): *The greening of music Festival: motivations, barriers and outcomes, Applying the Mair and Jago Model*. Journal of sustainable Tourism, 20. évf., 5. sz, 683-700.o.
- Marjainé Szerényi Zsuzsanna(2001): *Természeti erőforrások pénzübeli értékelése*. Közgazdasági Szemle, 48.évf. 2.sz., 114-129.o.
- Molnár Ádám(2010): *„Glastonbury a legjobb fesztivál és kész!” — Ben Challis Intejú*. http://recorder.blog.hu/2010/11/09/glastonbury_a_legjobb_fesztival_es_kesz_ben_challis_interju Letöltés ideje: 2012.10.05.
- Morcz Fruzsina (2012): *Angol minták és magyar zöld fesztivál-kezdemenyezések a zeneiparban*. Kézirat.
- Prókai Eszter(2012): *A szarvasok bírják a bulizást*. Origo.hu. <http://www.origo.hu/itthon/20120621-riport-a-volt-fesztivalrol-amit-nem-akar-engedelyezni-a-kornyezetvedelmi.html#> Letöltés ideje: 2012.10.17.
- Rath, Alex(2008): *Rock for Nature 2008: Das weltweit größte Öko Festival*. http://www.regioactive.de/story/7183/rock_for_nature_2008_das_weltweit_grote_ko_festival.html. Letöltés ideje: 2012.10.31.
- Remington, S. (2003). *The power of festivals to build community*. International Events Magazine 14évf., 2.sz.
- Simon Katalin (2009): *Erősítik a régiót a fesztiválok*. KPMG Tanácsadó Kft., Budapest.
- Small, Katie E. (2007): *UNDERSTANDING THE SOCIAL IMPACTS OF FESTIVALS ON COMMUNITIES*. <http://arrow.uws.edu.au:8080/vital/access/manager/Repository/uws:6308> Letöltve: 2012.10.24.
- Stettler, Stephanie L. (2011): *Sustainable Event Management of Music Festivals:An Event Organizer Perspective*. http://dr.archives.pdx.edu/xmlui/bitstream/handle/psu/7012/Stettler_psu_0180E_10296.pdf?sequence=1 Letöltés ideje: 2013.03.17.
- Sziget Kulturális Menedzser Iroda Kft.(2012): *Természetvédelmi vizsgálat*. VOLT Fesztivál 2012.Budapest, kézirat.
- Szücs Anita – Sudár Ágnes (2012) *Biztos, hogy idén is lesz VOLT-fesztivál Sopronban*. http://www.kisalfold.hu/soproni_hirek/biztos_hogy_iden_is_lesz_volt-fesztival_sopronban/2285497/ Letöltés ideje: 2012.10.20.
- Weihser, Rabea (2010a): *Aus Teenager mach Greenager* <http://www.zeit.de/kultur/musik/2010-03/green-music-initiative/seite-1> Letöltés ideje: 2013.03.14
- Weihser, Rabea (2010b): *Grün hinter den Zelten*. <http://www.zeit.de/kultur/musik/2010-06/green-festivals> Letöltés ideje: 2013.03.14.

Jogszabályok

275/2004. (X. 8.) Korm. Rendelet
314/2005. (XII. 25.) Korm. rendelet
13/2012. (II. 21.) VM rendelet

Egyéb internetes források

ecolounge.hu (2012): SZIN=ZÖLD. <http://ecolounge.hu/nagyito/szinzold> Letöltés ideje: 2012.11.03.

fhnp.nemzetipark.gov.hu(2009) : *Soproni Tájvédelmi Körzet*
http://fhnp.nemzetipark.gov.hu/index.php?pg=menu_898 Letöltés ideje: 2012.10.27.

go-group.org (2011): *Roskilde Green Footsteps*, <http://go-group.org/wp-content/uploads/2011/12/1st-GO-Group-Marie-Rogvi-Roskilde-Green-Footsteps.pdf> Letöltés ideje: 2013.03.13.

Gyorplusz.hu(2012): *VOLT Fesztivál - Valószínűleg marad a rendezvény helyszíne*
http://gyorplusz.hu/cikk/volt_fesztival_valoszinuleg_marad_a_rendezyeny_helyszine.html Letöltés ideje: 2012.11.03.

Nol.hu(2012): *VOLT: Schmitt Páltól a börtönig*. http://nol.hu/kult/volt__schmitt_paltol_a_bortonig. Letöltés dátuma: 2012.10.19.

sinsofgreenwashing.org(2013): *The seven sins*. <http://sinsofgreenwashing.org/findings/the-seven-sins/index.html>, Letöltés ideje: 2013.03.12.

www.agreenerfestival.com (2009): *Green shots*. http://www.agreenerfestival.com/wp-content/uploads/pdfs/IQ_Claire_Q42009.pdf Letöltés ideje: 2013.02.27.

www.agreenerfestival.com (2013) *Self Assessment*. http://www.agreenerfestival.com/wp-content/uploads/downloads/AGFA2013_SELFASSESSMENT_FINAL.pdf Letöltés ideje: 2013.03.15

www.alternativenergia.hu(2009a): *A Radiohead újabb környezetvédő megmozdulása*.
<http://www.alternativenergia.hu/a-radiohead-ujabb-kornyezetvedo-megmozdulasa/6248>. Letöltés dátuma: 2012.10.30.

www.alternativenergia.hu(2009b): *Komposztált étkezésleltel trágyázták a SZIN-es cserjéket Szeged belvárosában*.
<http://www.alternativenergia.hu/komposztalt-etkeszleltel-tragyasztak-a-szin-es-cserjeket-szeged-belvarosaban/3002> Letöltés ideje 2012.10.27.

www.alternativenergia.hu(2010): *Egyre környezettudatosabb a SZIN*. <http://www.alternativenergia.hu/egyre-kornyezettudatosabb-a-szin/22149> Letöltés ideje 2012.10.27.

www.alternativenergia.hu(2011): *Elindult a zöld fesztiválszezon*. <http://www.alternativenergia.hu/elindult-a-zold-fesztivalszezon/35248>. Letöltés ideje: 2012.11.01.

www.bevezetem.hu(2012): *Zöldülnek a magyar fesztiválok*. <http://www.bevezetem.hu/cikk/zoldulnek-magyar-fesztivalok>. Letöltés ideje: 2012.11.03.

www.ferto-hansag.hu(2009): *HUFH20012 Soproni-hegység* http://www.ferto-hansag.hu/index.php?pg=menu_2835 Letöltés ideje: 2012.10.28.

www.Fesztiválregisztráció.hu (2012): *A 2008 és 2011 között regisztrált összesen 319 fesztivál adatai*.
<http://www.fesztivalregisztracio.hu/index.php?modul=cms&page=statisztika>, Letöltés ideje: 2013.03.15.

www.globalreporting.org: *Summary Guide* <https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/EOSS-G3.1-SummaryGuide-QRS.pdf>, Letöltés ideje: 2013.03.15.

www.gsztujsag.com(2010): *Fesztiválok és turizmus*. <http://www.gsztujsag.com/turisztika/turisztika/fesztival/29-fesztivalok-es-turizmus.html>. Letöltés ideje:2012.10.29.

www.guardian.co.uk (2011): *Can a music festival ever be considered 'green'?*
<http://www.guardian.co.uk/environment/2011/jun/21/music-festivals-glastonbury-green-environment>
 Letöltés ideje: 2013.03.14.

www.highfield.de(2012): *Grün rockt.* <http://www.highfield.de/de/infos/gruen-rockt/> Letöltés ideje: 2012.10.26.

www.hvg.hu(2012a): *Nem kapott környezetvédelmi engedélyt a VOLT Fesztivál.*
http://hvg.hu/kultura/20120621_volt_fesztival_engedely Letöltés ideje: 2012.10.19.

www.hvg.hu(2012b): *Megvan az engedély, nem lesz múlt idő a VOLT.*
http://hvg.hu/kultura/20120621_lesz_volt_fesztival_engedely Letöltés ideje: 2012.10.19.

www.natura.2000.hu: *A Natura 2000 Magyarországon.*
<http://www.natura.2000.hu/index.php?p=moon&nyelv=hun> Letöltés ideje: 2012.10.19.

www.nfu.hu (2012): *Tisztább és akadálymentesített lesz a VOLT Fesztivál.*<http://www.nfu.hu/content/9490>
 Letöltés ideje: 2012.11.01.

www. OzoneNetwork.hu (2012): *Környezetvédelem a 2012-es Sziget Fesztiválon.*
<http://ozonenetwork.hu/ozonenetwork/o3/20120815-kornyezetvedelem-a-2012es-sziget-fesztivalon.html> Letöltés ideje: 2013.03.17.

www.sopron.co.hu (2012): *A VOLT Fesztivál története.* <http://www.sopron.co.hu/tartalom/volt-story.htm>
 Letöltés ideje: 2012.10.19.

www.sziget.biz : *Környezetvédelem a Szigeten.* <http://www.sziget.biz/kornyezetvedelem/kornyezetvedelem-a-szigeten> Letöltés ideje: 2012.10.28.

www.tozsdeiskola.hu(2012): *VOLT Fesztivál - Valószínűleg marad a rendezvény helyszíne.*
http://www.tozsdeiskola.hu/hir/volt-fesztival-valoszinuleg-marad-a-rendezveny-helyszine_2012-10-19_1350649501.html Letöltés ideje: 2012.10.27.

www.ufh.at (2009): *Vorhang auf für die Öko-Festivals.* http://www.ufh.at/index.php?i_ca_id=284 Letöltés ideje: 2012.10.27.

www.zoldovezet.info (2011): *3,6 tonnával kevesebb műanyag hulladék a fesztiválokon - lezárult a Zöldövezet Társulás KEOP pályázata,* <http://www.zoldovezet.info/content/3-6-tonnavaal-kevesebb-muanyag-hulladek-a-fesztivalokon-lezarult-a-zoldovezet-tarsulas-KEOP-palyazata> Letöltés ideje:2013.03.15

Egyéb források

<http://sustainable-event-alliance.org/about/join/>, Letöltés ideje: 2013.03.10

http://www.semstoolkit.com/section/Products/SEMS_Tool Letöltés ideje: 2013.03.13.

<http://www.greenmusicinitiative.de/> Letöltés ideje: 2013.02.27.

<http://www.iso20121.org/> Letöltés ideje: 2013.02.27.

<http://www.agreenerfestival.com/> Letöltés ideje: 2013.02.27.

<http://www.kvvm.hu/index.php?pid=9&sid=9&tid=341> Letöltés ideje: 2013.02.27.

<http://www.iso20121.org/> Letöltés ideje: 2013.03.01.

<http://www.juliesbicycle.com/> Letöltés ideje: 2013.03.01.

<http://www.greenmusicinitiative.de/> Letöltés ideje: 2013.03.13.

<http://www.my-green-meeting.de/> Letöltés ideje: 2013.03.05.